

ÉRTEKEZÉSEK A M. KIR. HORTHY MIKLÓS TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR TÖRTÉNELMI INTÉZETÉBŐL

4. sz.

KASSA
GAZDASÁGPOLITIKÁJA
A TÖRÖK HÓDOLTSÁG KORÁBAN

IRTA:
LADOMÉRSZKY PÁL

SZEGED, 1943.

B 20860

IV/937
10.

ÉRTEKEZÉSEK A M. KIR. HORTHY MIKLÓS TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR TÖRTÉNELMI INTÉZETÉBŐL

4. SZ.

KASSA GAZDASÁGPOLITIKÁJA A TÖRÖK HÓDOLTSÁG KORÁBAN

IRTA:
LADOMÉRSZKY PÁL

SZEGED, 1943.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J910013639

3

20860

Felhasznált források és irodalom.

- Adószedő tiszttel számadásai 1637. évi: Kassa városi levéltár. 2463 sz.
Adószedő tiszttel elszámolásai 1643. évi: K. v. l. 2460. sz.
Adószedő tiszttel lajtsroma 1668-ból. K. v. l. 2461 sz.
Adószedő tiszttel lajtsroma 1693-ból. K. v. l. 2452 sz.
Adólajstrom 1636-ból. K. v. l. 2366. sz.
Articuli Ceharum Cassoviensium. K. v. l. 2468 sz.
Elszámolások a város sörre való gabonájáról, sör stb.-ről. 1646 év-
ből. K. v. l. 2356 sz.
Egyház Fió Számadása Anno 1685. K. v. l. 2464 sz.
Fassiones Testium et alia fragmenta. 1591, 1592, 1593 és 1597. évből. K.
v. l. 32—36. sz.
Fizető Tiszttel könyve 1612. K. v. l. 2470. sz.
Fizető Tiszttel Regestruma 1698. K. v. l. 2457. sz.
Diurnale Coniunctae Cassae Civitatis Oeconomicae, pro anno Mi-
litari 1791/2 deserviens. K. v. l. 2328 sz.
Itélkezési jegyzőkönyvek 1698. K. v. l. 2372 sz.
Kassa város 1723/24. évi számadáskönyve. K. v. l. 2357. sz.
Liber Decretorum Regalium, de annis 1498—1588. K. v. l. 61—100 sz.
Liber Restaurationis 1656. K. v. l. 93. sz.
Mező- és erdőgazdasági iratok-számadások 1780-ból. K. v. l. 258 sz.
Ordinarius Vásárbírák Lajtsroma 1710. Anno. K. v. l. 2465 sz.
Protocollum actorum Indiciariorum et Inhibitorum de annis
1554 et 1555. K. v. l. 18 sz.
Protocollum Deliberationum Magistratuum. 1620—1624. K. v. l.
53. sz.
Protocollum Sessionum et Determinationum Magistratuum
1639—1644. K. v. l. 60 sz.
Protocollum . . . etc . . . et Conclusionum Magistratuum. 1684,
1686, 1691, 1692, 1693, 1694. K. v. l. 85. sz.
Protocollum Determinationum Magistratuum de Anno 1605-et
1606. K. v. l. 45 sz.
Protocollum Inhibitionum ab anno, 1529. usque 1535. K. v. l. 16. sz.
Protocollum Inhibitionum ab anno 1553—1554. K. v. l. 17 sz.
Protocollum Restaurationis et Magistratuum et inclutae Commu-
nitatis. 1550-től. K. v. l. 6. sz.
Protocollum Rerum Forensium de Anno 1601. K. v. l. 41. sz.
Protocollum iudicarium ab anno 1610. usque ad annum 1612. K.
v. l. 47 sz.

- Protocollum Sessionum et Determinationum Magistratualium de annis 1617 et 1618. K. v. l. 52 sz.
- Protocollum Magratiuum et Neo-Civium de anno 1602. K. v. 42. sz.
- Protocollum Sessionum et Conclusionum Magistratualium de anno 1706. K. v. l. 116 sz.
- Protocollum Determinationum et Sessionum Magistratualium de anno 1715. K. v. l. 118 sz.
- Proventus Vim Anni 1723. K. v. l. 2357 sz.
- Restauratio könyv 1621—1645. K. v. l. 2486 sz.
- Rationes fori indicum anno 1735. K. v. l. 2303 sz.
- Rationes Inspectorales super Proventibus et Erogationibus Liberae hujus, ac Regiae Civitatis Cassoviensis, pro anno 1773 concinnatae. K. v. l. 2338 sz.
- Rationes Inspectorales Liberae ac Regiae Civitatis Cassoviensis pro anno 1780, facte. K. v. l. 2297. sz.
- Rationes Inspectorales Huius Civitatis Ecclesiae Parochialis pro Anno 1763. deservientes. K. v. l. 2293 sz.
- Rationes Inspectorales Bonorum Universorum Liberae Regiaeque Civitatis Cassoviensis. 1761. K. v. l. 2325.
- Rationes Inspectorales Bonorum Regiae ac Liberae Civitatis Cassoviensis 1753. K. v. l. 204 sz.
- Tabularium metropolitanae in superiori hungaria regiae ac liberae civitatis Cassoviensis. K. v. l.
- Tanácsgyűlési jegyzőkönyv töredékek 1688 évből. K. v. l. 2381 sz.
- „Tégla Szín“ 1698. (Téglatiszt elszámolásai.) K. v. l. 2458 sz.
- Urbarium Pagorum Lrae ac Regiae Civitatis Cassoviensis. K. v. l. 2430 sz.
- Városi kiadások és jövedelmek számolásai 1690 és 1691. K. v. l. 2368 sz.
- Városbeli adószedő tisztnek Ratioia Pro-Anno 1654. K. v. l. 2462 sz.

*

- Abai Imre: Szombathely város igazságszolgáltatása a XIII. sz. elején. Dunántúli Szemle 1940.
- Acsády Ignác: A jobbágy-adózás 1577—97-ben. Bp. 1896.
- Acsády Ignác: Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. században. Bp. 1889.
- Acsády Ignác: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt. Bp. 1888.
- Balla Antal: A legújabb kor gazdaságtörténete. Bp. 1935.
- Bánfi János: Zsigmond király a kassai parketszövőkért. Ip. Olv. Bp. 1905. 4. szám.
- Below Georg von: Das ältere deutsche Städtewesen und Bürgertum. Leipzig, 1905.
- Békefi Remig: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Bp. 1906.
- Csánki Dezső: Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában. Bp. 1880.

- Csizmadia Andor: A magyar városi jog. Kolozsvár, 1941.
- Danninger József: Pozsony szab. kir. város 1526/27 évi számadás-könyve. Bp. 1907.
- Dejl Jenő és Szabó Endre: Ipar és kereskedelem Kassán. Kassa, 1896.
- Demkó Kálmán: A felsőmagyarországi városok életéből a XV—XVIII. században. Bp. 1890.
- Divald József: Adalékok a szepesi bányászat történetéhez a XVII. század elején. Tört. Tár. 1878.
- Divéky Adorján: Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal. Bp. 1905.
- Domanovszky Sándor: A harminczad-vám eredete. Bp. 1916.
- Domanovszky Sándor: A szepesi városok árúmegállító joga. Bp. 1922.
- Domanovszky Sándor: A társadalomtani alapismeretek és gazdaságtörténelem. Bp. 1922.
- Domanovszky Sándor: Magyar Művelődéstörténet. Bp. 1939. I—III. k.
- Endlicher Stephanus: Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana Sangalli: 1847.
- Erekly István: Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata. Bp. 1932.
- Farkas Róbert: Kassa árúmegállító joga. Kassa, 1893.
- Fejér Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Buda, 1829.
- Fejérpataky László: Magyarország régi számadáskönyvei: Bp. 1885.
- Fessler Jochan: Die Geschichte der Ungern und ihrer Landsassen. Leipzig, 1815.
- Fraknói Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Bp. 1873.
- Fráter István: Brassó gazdasági helyzete a 15—16. század fordulóján. Bp. 1930.
- Hajnik Imre: Adalékok a magyar kereskedelem történetéhez a vegyesházakbeli királyok alatt. Századok. 1868.
- Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. Bp. 1890.
- Házi Jenő: Sopron szab. kir. város története. Sopron. 1921.
- Herczeg Mihály: A bortermelés hazai fejlődése. Magyar Gazd.-Tört. Szemle. 1894.
- Hetényi János: Honi városaink lefolyásáról nemzetünk kifejlődésére és csinosulására. Buda, 1841.
- Hóman Bálint: A magyar városok az Árpádok korában. Bp. 1908.
- Hóman Bálint: A XIV. századi aranyválság. Fejérpataky-émlékkönyv. Bp. 1917.
- Hóman—Szőfkü: Magyar történet. Bp. 1935. III. kötet.

- Horváth Mihály: Az ipar és kereskedés története Magyarországon a három utolsó század alatt. Buda, 1840.
- Ihrig Károly: A mezőgazdaság irányítása. Magy. Szemle. 1935. 2. sz.
- Iványi Béla: A városi polgárjog keletkezése és fejlődése figyelemmel Buda és Pest városokra. Bp. 1936.
- Iványi Béla: Bártfa szab. kir. város levéltára. Bp. 1910.
- Jakab Elek: Kolozsvár története. Buda. I—VII. kötet. 1870—1888-ig.
- Jantsits Tibor: Közgazdasági viszonyaink a XVI. század első felében. Bp. 1913.
- Jászay Pál: A sz. kir. városok szavazatjoga az országgyűlésen. Pest, 1843.
- Kassa (Kaschau) in Verlag des Kazinczy Vereins zu Kassa. 1941.
- Kautz Gyula: A nemzetgazdasági eszmék fejlődéstörténete és befolyása a közviszonyokra Magyarországon. Pest, 1868.
- Kemény Lajos: A kassai harmincad története a XVI. század végéig. M. G. T. Sz. 1894.
- Kemény Lajos: Kassai céhek árszabásai a XVII. századból. M. G. T. Sz. 1900.
- Kemény Lajos: Kassa története. Magy. várm. monogr. 1896.
- Kemény Lajos: Kassa város régi számadáskönyve. 1431—1533. Bp. 1892.
- Kemény Lajos: Kassa város szőlőtermése és kiadása 1734—47-ig. M. G. T. Sz. 1899.
- Kemény Lajos: Kassa város utasítása dézsmaszedői részére 1697-ben. M. G. T. Sz. 1898.
- Kemény Lajos: Tűzoltásunk multjából. Történelmi Közlemények. Kassa, 1911.
- Kemény Lajos: XVII. századbeli napszámberék. M. G. T. Sz. 1897.
- Kerekes György: A hitel állapota Kassán a XVII. században. Századok, 1911.
- Kerekes György: A kassai céhek 1635-i árszabása. M. G. T. Sz. 1901.
- Kerekes György: A kassai iparos céhek életéből. Ip. Olv. 1907.
- Kerekes György: A kassai kereskedők életéből harmadfélszázad 1687—1913. Bp. 1913.
- Kerekes György: Bethlen pénzjavítási törekvései. Magyar Szemle, 1901.
- Kerekes György: Jövevény alföldiek és görögök Kassán. Századok. 1911.
- Kerekes György: Kassa árúmelállító jogának felújítása és kihirdetése. Századok. 1912.
- Kerekes György: Kassa kereskedelme Lengyelországgal a XVII. században. Keresk. Szakokt. XX. évf.
- Kerekes György: Kassa polgársága ipara és kereskedése a középkor végén. Bp. 1913.
- Kerekes György: Kassa gazdálkodási viszonyai a XVII. században. Bp. 1912.

- Kerekes György: Kassa XVII. századbeli kereskedelme nyugattal. Keresk. Szakokt. 1910.
- Kerekes György: Két magyar borkereskedő-telep Lengyelországban a XVII. sz.-ban. M. G. T. Sz. 1901.
- Kerekes György: Magyar-lengyel kereskedés a XIV—XV. században. Keresk. Szakokt. XX. évf.
- Kerekes György: Nemes Almássy István. Bp. 1902.
- Kerekes György: Polgári társadalmunk a XVII. században. Kassa. 1940.
- Kerekes György: Régi városi gazdálkodás. Ip. Olv. 1909.
- Király János: Pozsony város joga a középkorban. Bp. 1894.
- Kolozsváry Sándor és Óvári Kelemen: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Bp. 1890.
- Kovachich Martinus Georgius: Codex authenticus iuris tavernicalis. Buda, 1803.
- Kováts Ferenc: A pozsonyi városgazdálkodás a középkor végén. Pozsony, 1918.
- Kováts Ferenc: Nyugatmagyarország áruforgalma a XV. században. Bp. 1902.
- Kováts Ferenc: „Old curiosity shop“ Adalékok Pozsony társadalom és gazdaságtörténetéhez a 18. század első felében. Acta. Szeged, 1935.
- Körömy Árpád: Közállapotaink a XVII. században. Bp. 1904.
- Krones Franz: Zur ältesten Geschichte der oberungarischen Freistadt Kaschau. Wien, 1864.
- Kutzela Stanislaw: Handel Krakowa w wikach sriednich nacie stasunkow handlowych polski: Krakov, 1902.
- Mályusz Elemér: Geschichte des Bürgertums in Ungarn. Stuttgart. é. n.
- Metzner Károly: A török dúlás békeévei: Szeged, 1928.
- Mihalik József: A kassai ötvösművészet története. Várm. monogr 1896.
- Mihalik József: Egy kassai rézöntő a XVII. században. Arch. Ért. 1895.
- Mihalik József: Kassa ötvösségének története. Bp. 1900.
- Mihalik József: Magyar kisvárosi élet 1526—1716. Rozsnyó, 1885.
- Piekosinski, Fr: Codex diplomaticus civitatis Cracoviensis. Cracoviae, 1879.
- Piekosinski, Fr: Leges priviltgia et status civitatis Cracoviensis, 1876.
- Pleidell Ambrus: A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban. Bp. 1925.
- Reizner János: Szeged története. Szeged, 1899—1900.
- Relkovic Neda: Buda város jogkönyve. Bp. 1905.
- Ortay Tivadar: Pozsony város története. Bp. 1900.
- Osváth Gyula: Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig. Kassa. 1918.

- Salamon Ferenc: Budapest története. Bp. 1885.
- Szalay József: Városaink a XIII. században. Bp. 1878.
- Szádeczky Lajos: Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon. Bp. 1913.
- Szentszéchy Imre: A pozsonyi és a szepesi kamara viszonya a XVI. sz.-ban. Bp. 1897.
- Takáts Sándor: A harmincadosok elleni vizsgálat 1560-ban. Századok. 1899.
- Takáts Sándor: A magyar vámrendszer az Árpádok és Anjouk alatt. Székesfehérvár, 1907.
- Takáts Sándor: Borkivitelünk Lengyelországba 1610 és 1611-ben. M. G. T. Sz. 1899.
- Timon Sámuel: Cassovia vetus ac nova. Cassoviae, 1732.
- Tóth Lőrinc: Adalékok Kassa iparához és kereskedelméhez. Kassa, Prem. gimn. ért. 1885—86.
- Tóth Lőrinc: A kassai céhekről. Kassa, 1882.
- Tóth-Szabó Pál: Szatmári György. Bp. 1906.
- Tutkó József: Szabad királyi Kassa városának történeti évkönyve. Kassa, 1861.
- Wenzel Gusztáv: Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén. Pest, 1871.
- Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. Bp. 1880.
- Wick Béla: Kassa története és műemlékei. Kassa, 1941.
- Wolf Gerő: Ipar, kereskedelem és közlekedés. Várm. monogr. 1896. Pozsony várm. 308 l.

Kassa gazdasági jelentősége a középkorban és az újkor elején.

Kassa gazdasági életének nagyarányú fejlődése, vegyes-házi királyaink idején kezdődött. Addig a város gazdasága, majdnem kizárólag mezőgazdálkodásból állott. Ebből a terménygazdálkodásból Kassa a középkor második felében kiemelkedett a pénzgazdálkodáshoz, amely által a városi élettel együttesen leginkább az ipar és a kereskedelem indult fejlődésnek.

Míg azonban az ipart a céhszervezet a háziipar korlátai között tartotta, a kereskedelem sokkal szabadabban fejlődhetett. Elősegítette ezt, az Anjouk kereskedelmi politikája is. Ekkor kap Kassa vásártartó és árúmegállító jogot. A fejlődő városi élet, a termelés növekedése, az igények szaporodása és finomodása és a külfölddel való élénkebb érintkezés, Kassának ugy az ország belső részébe, mint a külső országokkal, élénk kereskedelmi összeköttetést eredményeztek.

Ezzel párhuzamosan haladt a város iparának fejlődése. Míg eddig a város magát a lakosságot sem tudta ellátni ipari árúkkal, akkor egyik-másik iparcikke híressé lesz és külföldön is kereseti. Így pl. a tímár- és szücsipar mellett, különösen az ötvös és fémipar volt nevezetes. Az összes iparágak között azonban Kassán a legnevezetesebb volt a barchet készítés, amelyre a város kizárólagos monopóliumot kapott.

Kassa gazdasági fénykora, amint az az említett körülményekből is megállapítható, a középkor végén a XIV. és XV. században volt. Ebben az időben Hazánk és Lengyelország a leghatalmasabbak voltak és politikailag meghitten együttműködtek. Természetes tehát, hogy közöttük élénk gazdasági viszony is fejlődött. Mindezek az érintkezések Kassán keresztül bonyolódtak le földrajzi fekvésénél fogva. S a kassai polgároknak mindenestre volt annyi életrevaló-

ságuk, hogy e forgalomban teljes mértékben résztvegyenek a város és a saját javukra. Meg van állapítva, hogy a két ország közötti árukat, a mi részünkről, jobbára éppen a kassai kereskedők közvetítették.

A mohácsi vész után nagy változás állott be; az ország három részre oszlása, új feladatok elé állították Kassát. Azóta ez a város már nem maradhatott meg a Kárpátokban átmenő észak-déli irányú forgalom központjául, hanem az észak felől jövő forgalomnak a végállomása lett. Ennélfogva az elvesztett déli terület helyett, fokozódik a királyi és erdélyi részekhez való kapcsolata. Kassa helyzete tehát központ helyett végpont lett, illetve a keleti és nyugati részek és országok között érintkezőhelyé változott.

Így bár a török hódoltság és az azzal kapcsolatos háborús időszak súlyos kihatással volt Kassa városra és különösen a város birtokában lévő jobbágyfalvakra, amelyek helyzete a város gazdasági életét sokszor súlyos rázkódtatásnak tette ki; mégis a város, az ő kedvező fekvése és a török megszállástól való mentessége következtében, különlegesen igen nagy fejlődésnek indult. Amit leginkább a kereskedelme eszközölt, Kassán keresztül Lengyelországgal, úgyszintén az erdélyi és a nyugati országrészeket fenntartva a szoros kapcsolatot. A kereskedelmi élet virágzása magával hozta az ipar fejlődését is. A céhek száma állandóan emelkedik. A messzi vidék iparosai a kassai anyacéh igazgatása alá kerülnek. A meggazdagodott város háztartása ebben a korban rendkívüli adók és a honvédelmi kiadások súlyos terhe mellett egyensúlyban volt. A lakosság szorgalmas munkával általános jólétet teremtett s Kassát, szellemi és politikai, gazdasági és társadalmi téren a magyar városi életnek egyik legkiválóbb képviselőjévé tette. A város polgárainak és vezetőségének minden időkből az volt a törekvése, hogy a török hódítással kapcsolatban, a török nyomás alatt, Magyarország a nyugati szomszédaival való szorosabb érintkezés szükségében: ne merüljön el az új királyi központosító igazgatásban, hanem az egész, független magyar nemzetet átmentsék, az egységes nemzeti lelket megőrizték.

Ha majd az alábbiakban Kassa gazdasági szervezetébe és ezzel együtt a város belső életébe betekintést nyertünk, nemcsak hazánk, melynek Kassa e korszakban kétségkívül

egyik legelső centruma volt, hanem a művelt nyugat városainak berendezése, gazdasági törekvése és célkitűzése is föl-tárul szemeink előtt. A kassai helyzetet igyekeztem más városok egyidejű állapotával párhuzamba állítani és Kassa magasabbrendűségét, vezető szerepét, különleges helyzetét és küldetését, melyet fényesen betöltött, kimutatni.

A városjog.

Amidőn az alábbiakban a városjog kibontakozását vizsgáljuk, láthatjuk egyszersmind a város gazdaságpolitikai rendszerének az úgynevezett »városgazdaság«-nak felépülését is. A városjoggal együtt fejlődik, tökéletesedik a gazdasági élet. A falusi csak termelő településből kifejlődik az önmagát ellátó gazdasági egység, a város. Csak az így kialakult városnak és nem az államnak volt a történettudomány tanusága szerint az egész középkorban tudatosan átgondolt és következetesen kialakított gazdaságpolitikai rendszere. A város volt az a tényező, amely következetes céltudatossággal irányította mind a termelés folyamatát, mind pedig a gazdasági javak cseréjét, természetesen mindig a saját érdekeit tartva szem előtt.¹ Korszakunkban Európa és hazánk, így Kassa gazdaságpolitikájában a gazdasági önellátásra való törekvés állapítható meg. A termelést mindenkor igyekszik a szükséglet és fogyasztás keretei közé szorítani és ezzel a polgárok megélhetését biztosítani. A város polgárai pedig, mint látni fogjuk, mindig több és több jogot igyekeznek maguknak biztosítani és ezzel gazdasági önellátásukat fokozni.

A legrégebb időben a polgárok összesége az általuk választott bíróval együtt igazgatta a várost.² A lakosság szaporodásával azonban nem lehetett a város valamennyi polgárát meghívni a tanácskozásra. E szükségből a városi község megbízottakat választott.³ Nevezték *electa communi-*

¹ Paulinyi Oszkár: Ipar, kereskedelem. Magyar Művelődés-történet. 1939. II. kötet. 154. l.

² Így volt ez Budán, valamint Pozsonyban is. Relkovic Néda: Buda város jogkönyve. Bp. 1905. 167. l. Király János: Pozsony város joga a középkorban. Bp. 1894. 86. l.

³ Osváth Gyula: Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez, I. Lipót koráig. Kassa 1918. 54. l.

tasnak vagy ichér községnek⁴ is, ellentétben a fekete községgel, a polgárok összeségével. Bár tagjait centumvireknek is hívták, nem mindig voltak százan, hanem városenként és koronként változott a számuk. Hívták néhol vigintiquattuor viratus, sexaginta viratus, centum viratus, vagyis huszonégyek, hatvanak, százak tanácsának. Kolozsvárott »százuraimék«, Sopronban »Die Herrn Vier und zwanziger« volt a nevük.⁵ Kassán eleinte 100-an voltak, a XVI. és XII. században azonban, mint a tisztújítási jegyzőkönyvekből kitűnik, 60 körül volt a számuk, 1552-ben 59,⁶ 1645-ben 62-en,⁷ 1650-ben 64-en voltak. Ennek az úgynevezett választott községnek vagy nagyobb tanácsnak elnöke Kassán a XVI. század (1505) eleje óta a Fürmender. A tanácskozásuk 1570. évtől kezdve hat asztalra oszolva történt. Legelőkelőbb az első asztal, ahol maga a Fürmender elnökölt.⁸ E communitas, amely a mai közgyűlés elődje, gyűléseit a kora reggeli órákban tartotta. Főleg a város gazdasági ügyeinek az intézése volt a feladata, míg a közigazgatás és híráskodás a kisebb tanács hatáskörébe tartozott.⁹ E tanács választotta a bírót, az esküdteket és a tisztviselőket s ellenőrizte azok működését.

A bíró az egész városi közigazgatásnak élén állott. Egy esztendőre választják s az év letelte után, köteles letenni hivatalát. A bíróválasztás napja Kassán 1554. év előtt még évenként változott. Ez évtől kezdve azonban állandóan vízkereszt után való hétfőre esett. Ugyanakkor történt a választott község és a tanács tagjainak a választása is.¹⁰

Az esküdtek száma a teljes önkormányzati joggal rendelkező városokban: Budán, Pozsonyban, Kassán már a XIII. sz. óta 12.¹¹ A kisebb kiváltságú városokban, így Pes-

⁴ Kassa város levéltára 8317/17 sz. a.

⁵ Ereky István: Közigazgatási reform és nagyvárosok önkormányzata. Bp. 1932. I. 95. l.

⁶ Protocolium Actorum Restaurationis et Magistratualis et inlyctae Communitatis. Kassa városi levéltár 6. sz.

⁷ Restaurációs könyv. 1621—1645 Kassa városi levéltár 2486 sz.

⁸ Kassa város könyve. 1460-ból való. Kassa városi levéltár.

⁹ Kolozsvár—Óvári: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Bp. 1890. II. k. 370. l.

¹⁰ Osváth: I. m. 67. l.

¹¹ Restaurációs könyv 1621—1645, Kassa városi levéltár 2486. sz.

ten is, a korai középkorban csak hat, az esküdtek száma.¹² A bíró és az esküdtek alkották a szűkebbkörű, vagyis a belső tanácsot. Elnöke a bíró vagy helyettese.¹³ E tanács egy héten többször ülésezett. Szombati napokon a közigazgatási ügyeket tárgyalta, a többi napokon bíráskodott. A tanácskozást hajnali 4 órakor kezdte meg.¹⁴ A tanács ügyrendjét Kassán az 1804. évi statutum szabályozta.¹⁵ A működési tere a bíráskodás és közigazgatás volt.

A *communitas* a gazdasági, közigazgatási és egyéb természetű munkálatok elvégzésére számos polgárt választott meg. Kassán e korban 26 polgárt bíztak meg, a tisztújító gyűléseken, a városi munkák igazgatásával. E tisztségeket, éppúgy, mint a bírói méltóságot, bármely polgár elnyerhette. E kor felfogása szerint ugyanis a polgárjog elnyerésével minden polgár a városnak egyenlő jogú tagja lett s nemcsak beleszólása volt a város ügyeinek intézésébe, hanem vezetőszerephez is juthatott. Így töltik be a bírói széket Almássy István kereskedővel 1627-ben.¹⁶ Kállay Eötvös Mihály ötvössel, stb., stb. Az egyöntetűség akkor bomlik meg, amikor a kassai polgárok fiai a kassai, eperjesi főiskolát, külföldi egyetemeket végeznek és mint ügyvédek, jegyzők vesznek részt a városi igazgatásban. Kassa városi egyenlőségét azonban, legjobban megbontották a betelepülő nemesek, a XVII. században a városba jött királyi seregek magasrangú tisztjei, az egri káptalan kanonokjai, a szepesi kamara méltóságai és a városba húzódó gróf és báró előkelőségek.¹⁷

A tanács a város ügyeinek intézésére a következő tisztviselőket választotta a polgárok közül a XVII. sz.-ban. A fizető tisztek a város pénzbeli bevételeiről és kiadásairól adtak számot.¹⁸ A gróftisztek a város külső birtokait igazgat-

¹² Salamon Ferenc: Budapest története. Bp. 1885. II. k. 356. l.

¹³ *Protocollum Rerum Forensium de Amo 1601.* Kassa v. l. 41 sz.

¹⁴ Kassa város könyve. Kassa városi levéltár.

¹⁵ Krones Franz: *Zur ältesten Geschichte der oberungarischen Freisadt Kaschau.* Wien. 1864. 51. l.

¹⁶ Kerekes György: *Nemes Almássy István* Bp. 1902. 105. l.

¹⁷ Kerekes György: *Polgári társadalmunk a XVII. században.* Kassa, 1940. 15. l.

¹⁸ *Fizető Tiszt Regestruma Anno 1698.* Kassa városi lev. 2457. sz.

ták. A bortisztek a bevásárlás és eladás intézői s a korcsmák kezelői voltak. A sörtisztek gondoskodtak a jó sörfőzésről, megszabták a főzendő sör mennyiségét, beszerezték hozzá a terményeket.¹⁹ Az építőtisztek vezették a városi építkezéseket, rendben tartották a városi malmokat, felügyeltek, hogy a városi polgárok régi szokás szerint nappal örölhessenek.²⁰ Az ispitálytisztek a városi kórháznak viselték gondját. Az adószedőtisztek a házakra kivetett adót és az adóhátralékot szedték be.²¹ A harmincadtisztek az úgynevezett harmincadvámot szedték. A vártiszteknek, kapudeákoknak és a strázsamestereknek a város kapuinak kinyitása, becsukása, és az árúk megvámolása volt a feladatuk. A plébániatisztek az egyház jövedelméről és az épületek költségeiről adtak számot.²² A búzatisztek a lakosság és a katonaság részére szükséges búzát szerezték be és tartalékolták. A zsidelytisztek a lóc-, deszka-, szarufa-, zsidely beszerzését intézték. A behozott zsidely és deszka régi mértékére pedig a kapudeák ügyelt fel s ha nem ilyen volt lefoglalta és behozóját büntetésre adta át. A téglatisztek ügyeltek fel a város téglaszínében. Megszabták, hogy hány téglát égessenek ki és az eladásukról elszámoltak.²³ A szállásosztók, a városba érkező hivatalos kiküldöttek és a katonák elhelyezéséről gondoskodtak. A fegyverháziőrök, a fegyverraktárakat őrizték. A városbíró pedig a piacon az árúsítás rendjére, helyes mérésére és rendes árakra ügyelt fel és beszedte a helypénzt.²⁴ A kufárokat pedig csak akkor engedhette vásárolni, ha a városbeli emberek a szükségletüket már beszerezték.²⁵ A polgárjoggal bírók mindenkor egész nap árultak. A registrator: könyvvezető, írártáros volt. Ő készítette el az adólajtsromot, amelynek alapján a városi adószedők behajtották az adót.

¹⁹ Elszámolások a város sörrre való gabonájáról, sörről stb. 1646. évből. Kassa városi levéltár. 2356. sz.

²⁰ Osváth Gyula: Oklevéltár. Kassa 1918. 145. l.

²¹ Adószedő tiszt lajtsroma 1668-ból. Kassa városi levéltár 2561. sz.

²² Egyház Fiu Számadása Anno 1685. Kassa városi levéltár, 2464. sz.

²³ „Tégla Szín“ 1698. Kassa városi levéltár, 2458. sz.

²⁴ Rationes fori iudicum anni 1735. Kassa városi levéltár 2303 sz.

²⁵ Osváth: I. m. 145. l.

Választottak adószétosztó és végrehajtó biztosokat, akiknek az volt a feladata, hogy a censust, a királyi adót, a hadiszolgáltatásokat, amelyeket egy összegben róttak ki a városra, igazságosan szétoszták és kivessék a polgárok között. A gyámok, az özvegyek és árvák érdekeit védtek és erről a városnak számot adtak. A testamentumhallgatók kötelessége volt a végrendelkezőknél megjelenni, akarataikat írásba foglalni és annak végrehajtásáról gondoskodni. Az erdőőrök a város erdeire vigyáztak és csak a bíró engedélyével engedtek fát vágni. Voltak városi bábák, csordapásztorok, mezőőrök, hajtók és szállókerülők.²⁶ A hivatalos létra legalsó fokán álltak a koldusbíró, a székely, a cikler, a hajdú, a börtönőr és legalul a hóhér.²⁷

Az itt felsorolt, képzettség nélküli tisztviselők mellett a város legmagasabb képzettségű és élethivatásszerű foglalkozású tisztviselője, a jegyző volt. Jegyző a bíró helyettese.²⁸ Jegyző csak jogot végzett ember lehetett. Jegyző már a középkori városjogban is ismert személy, később mindegyre fontosabb szerepet kap. Ő vezeti az irodai munkát, elkészíti a város számadásait, a bírót szükség esetén helyettesíti. Ő látja el a város hites pecsétjével az okleveleket, polgári bizonyítványokat.²⁹ Eleinte igen nagy hatásköre van a jegyző hivatalának. Ő a céh biztosa, az árvák gondnoka, a pénz őrzője, a rabok felügyelője. Később a jegyző működési köre szűkebbé válik. Ő marad az iroda vezetője, de rendészeti ügyeket már nem bíznak rá.³⁰ Kassán segítségére vannak a vicanatárius, aljegyző és az íródeák.³¹

A városi szabadság egyik legfontosabb vívmánya az volt, hogy a polgárok valamennyi büntető ügyében a tanács ítélkezett. Már a XIII. századtól kedve halálos ítéletet is hozott, vagyis gyakorolta a *ius gladii* (pallosjog).³² Egyedül a nemesek ellen nem érvényesülhetett teljes mértékben a vá-

²⁶ Kerekes: Polg. társ. 18. l.

²⁷ Tört. Tár. 1909. évf. 314. l.

²⁸ Kolosváry—Óvári i. m. 147 l.

²⁹ Abai Imre: Szombathely város igazságszolgáltatása a XVIII. sz. elején. Dunántúli Szemle 1940. 265 l.

³⁰ Csizmadia Andor: A magyar városjog. Kolozsvár 1941. 72. l.

³¹ Kerekes: Polgári társ. 18. l.

³² Csizmadia A.: I. m. 38. l.

rosi hatóság törvénykezési jogköre. A nemesek csakis a városban lévő fekvőségeik tekintetében és ebből kifolyó ügyekben tartoztak a város bírósága alá. Egyéb büntett vagy véttség miatt őket el nem ítélték, hanem a rendes bírójuknak tartoztak kiszolgáltatni.³³ A városi bíróság ítélete ellen felebbezési fórum eleinte a király, a XIII. sz. óta pedig a tárnokmester.³⁴ A tárnokszékben a XV. sz.-ban a tárnokmester elnöklete mellett a legmagasabb jogú város képviselői is résztvesznek, mint ülnökök. Köztük találjuk Kassa képviselőit is.³⁵ A tárnoki szék fenntartásához a város évente 10 frt-al tartozott hozzájárulni.³⁶

A városok idővel mindig nagyobb önkormányzatra tettek szert és teljesen függetlenítették magukat a földesúri-joghatóságtól. Ezen törekvésükben állandóan támogatták őket, mert hűséges szövetségeseik lettek a rendek erőszakoskodásaival szemben. Ezek a városok, amelyeket a király felszabadított a földesúri hatalom alól, lettek a szabad királyi városok, röviden szabad városok; amilyen Kassa is volt. Királyi városoknak nevezték ezeket, mivel csakis a királynak voltak alávetve, akiknek a felszabadítás fejében évi adót fizettek. Kassa a XV. században évente 900 arany forintot fizetett és újévkor 20 márka ezüst értékű ötvösmű ajándékot adott.³⁷ Ugyanakkor, amikor a nemesség csak kikötésekkel szavazta meg az adót; a városok erőszakolás nélkül fizettek; ha kellett, a városi ingatlanokat is eladták, csakhogy a kívánt összeget előteremtsék. Így kellett Kassának is tenni 1636-ban, amidőn erdőbényei házát, szántóföldjét, szőlőjét s aszaló és szikszói szőlőjét eladta, hogy a taxát előteremtse.³⁸ A városok a rendes adón kívül gyakran nagyobb összegű kölcsönökkel is támogatták a kincstárt.

A király, a neki tett szolgálatok fejében a városok anya-

³³ Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád és vegyesházi királyok alatt, Bp. 1899. 88. l.

³⁴ Hóman Bálint: A magyar városok az Árpádok korában. Bp. 1908. 93 l.

³⁵ Salamon: I. m. II. k. 537. l.

³⁶ Kovachich Martinus Georgus: Codex authenticus iuris tavernicalis . . . Buda, 1803. 36. l.

³⁷ Kerekes: Polg. társ. 20. l.

³⁸ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. (Kassa 1597—1647). Ip. Ölv. 1909. 4. szám. 41. l.

gi képességeit fokozta, illetve a gazdasági életben messze-
menő kiváltságokkal ruházta fel. Az első amit e téren elér-
nek, a vásártartás kiváltsága,³⁹ amelyben a vásárpénz fi-
zete alól felmentést kaptak. A királyok privilégium-levelek-
kel biztosítják a városok vásártartási jogát és a vásárok za-
vartalan megtartását.

A vásárjoghoz hasonló kiváltság, a középkori városok-
ban, az árúmegállítási joga. Kassának Nagy Lajos király ad-
ja ezt meg 1374-ben. E jog abban nyilvánult, hogy az ide-
gen kereskedők kénytelenek voltak árúikat Kassán lerakni
és eladni; tovább csak kassai kereskedők és fuvarosok száll-
líthatták, már mint a saját árújukat.

A vásártartás és árúmegállítási jog mellett, nevezetes kö-
zépkeri gazdasági kiváltság volt a vámszedési joga. A kas-
sai polgárság legtöbbször vámmentességet élvezett. E kivált-
ság a vásárvám, a révvám és az útvám fizetése alóli men-
tességre vonatkozott.

A polgárok a vámmentességhez hasonlóan azonban har-
mincad-mentességet is élveztek. Ezt azonban a királyok csak
bizonyos időre adták meg.⁴⁰

A város a királytól nyert itt felsorolt nagyobb kivált-
ságokon kívül, mint a földesúri hatalom jugutódja, a város
területén és birtokain a földesúr összes haszonjogait örö-
költe. — Idetartoztak a bor- és húsmérési jog, a sör- és sze-
szesitalok készítése és árúsítása, a téglaegetési-, a malomjog,
stb.

A középkori város egyik legfontosabb jogosítványa volt
a borkimérési jog. A város rendelettel szabályozta a szőlő-
termelést. Minden polgár köteles volt szőlőföldjének beülte-
tésére és gondozására; akit súlyos mulasztáson értek, szőlő-
jüket elvették.⁴¹ Kassa városnak a környéken, főleg hegy-
alján, voltak nagykiterjedésű szőlői. A hazaszállított bor
árát a tanács állapította meg és a város korcsmaiban ki-

³⁹ Hóman Bálint: A magyar városok az Árpádok korában. Bp. 1908. 32. l.

⁴⁰ Domanovszky Sándor: A harmincad vám eredete. Bp. 1916. 18. l.

⁴¹ Jus Civile sive Statuta. Kassa város titkos levéltára. IX.

mérette.⁴² Kassa polgárai a saját termésű boraikat behozhatták és kimérhették. Idegeneknek és nemeseknek is ad néha erre a város engedélyt, de mindig hangsúlyozzák, hogy ez egész kivételes engedmény. Ezzel a szigorú korlátozással igyekezett a város megakadályozni, hogy eladás végett bort csempésszenek be és ilyenképpen megkárosítsák.⁴³

A sörfőzés és kimérés, valamint a pálinkaégetés és árusítás szintén a város privilégiuma volt. Kassa városának sörnevelő háza volt és sörpincéje. A város rendeletekkel igyekezett előmozdítani a saját sörfőzőjéből való sör keletét. Azonban nemcsak a saját sörfőzőjében termelt sört árultatta a város, hanem a falusi emberektől is vásárolt minden évben sörpincéje részére. Így pl. az 1646. évben falusi emberektől 104 hordónyt vásárolt. Ugynevezett „Szepesi-sert“ 34 hordóval vett meg kiárultatásra.⁴⁴

A város még pálinkaégető üzemet is berendezett. A pálinkát vagy nagyban eladta, vagy a saját és a polgárok korcsmaiban árultatta.

A tégláégetés joga is bennfoglaltatik a városi privilégiumban. Egyedül Győrött volt a jövedelem a királyé. Budán, Szegeden, Eszergomban stb. a tégláégetésből, illetve eladásból származó hasznot, minden kikötés nélkül, a város élvezi. Kassán főleg a XVII. században van nagyobb jelentősége a tégláégetésnek. A gyakori háborús veszedelmek miatt kell az erődítményeket állandóan javítani, de a városi házak építéséhez való szükségletet is innen igyekeznek fedezni. Az 1698. évben a téglatiszt számadása szerint, a három kemencében összesen 116.000 téglát égettek, 500.60 forint értékben.⁴⁵

Kisebb városi kiváltság volt még a mészáros, a malom és a vadászati jog.

A városi polgárok azonban nemcsak a városi étellel, illetve a polgárjoggal járó előnyöket élvezték, hanem kötele-

⁴² Demkó Kálmán: A felsőmagyarországi városok életéből, a XV—XVII. században. Bp. 1890. 183. l.

⁴³ Kerekes György: Régi városi gazdálkodás (Kassa 1597—1847) Ip. Olv. 62. old.

⁴⁴ Elszámolás a város sörrel való gazdálkodásáról 1646. évből. Kassa városi lev. 2356 sz. 8. l.

⁴⁵ Téglatiszt számadása 1698-ban. Kassa városi levéltár. 2458 sz.

zetségeik is voltak. A városi polgárságnak két legjelentősebb terhe az adózás és a katonáskodás volt. A városlakók már a legrégebb idő óta fizettek adót (királynak, egyháznak, földesúrnak) házhelyeik után.⁴⁶ Az örkormányzat elnyerése után csak a királynak fizettek évenként bizonyos censust. A királyi városoknak, így Kassának is, állandóan ajándékokkal kellett a királynak adózni. Pozsony pl. 1374-ben 300 arany forintot ajándékozott. Ulászló 1494-ben Szeged városától serleget kap ajándékba.⁴⁷ Ismert adója a középkori városoknak, a *lucrum camerae* (kamara haszna) elnevezésű adó, amely a királynak a pénzbeváltásból eredő hasznát jelenti. Ez adó alól Kassa már 1321-ben felmentést kapott.⁴⁸ Gyakori még a szőlőtermő városoknál a boradó (csöböradó), mely alól a kassai polgárok szintén mentesítve voltak.⁴⁹ Az adószedést maga a városi hatóság végeztette. Minden év első napjain összeírták a polgárok nevét, mindegyiknél föltüntették, hogy melyik negyedben van a háza. Azután összeült a városbázán az adókvetítő bizottság és minden egyes polgárt az adórésszel megróttá. Kassán minden évben a XVII. sz.-ban három adótisztet választottak, egyet a tanácsstagok közül, kettőt a községhől. Az adószedő tisztek kimutatásából láthatjuk, hogy a város legjelentékenyebb jövedelmét az adók tették. Pl. 1643-ban az esedékes befizetendő adó, nem tekintve azt, hogy befolyt e vagy nem, 9136.88 frtot tett ki,⁵⁰ 1668-ban 13,278.35-t;⁵¹ 1693-ban pedig 14,861.62 frt volt az összeg.⁵²

Az adó után a katonai kötelezettség volt Kassa polgárainak a másik nagyobb terhe. A polgároknak ugyanis, városépítési, várvédelmi és katonáskodási kötele-

⁴⁶ Fejérpataky László: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Bp. 1885. 39–40 l.

⁴⁷ Reizner János: Szeged története. Szeged 1899–1900. III. 32. l.

⁴⁸ Csizmadia: I. m. 35. l. A magyar városjog. Kolozsvár 1941. 35. l.

⁴⁹ Kassa, 1347. évi kiváltságlevele. Kassa v. lev.

⁵⁰ Adószedő tiszt elszámolása, 1643 évi. Kassa városi lev. 2460. sz.

⁵¹ Városbeli Adószedő tisztnak Ratiója. Pro-Anno 1668. Kassa, Városi lev. 2461. sz.

⁵² Adószedő tiszt lajtroma 1693. Kassa. Városi lev. 2452. sz.

zettségeik voltak. A várépítések különösen a tatárjárás után kezdődtek meg. Kassa Zsigmond alatt már kettős fallal körülvett erőd. Ehhez még egy harmadik falat is építettek és azt bástyákkal megerősítették. A várépítésen kívül a városok katonáskodási kötelezettséget is teljesítettek. Fennállott tehát a személyes katonáskodási kötelezettség. A középkorban a városvédelem kizárólagosan a polgárok feladata volt. A polgári seregek védték a bástyákat és a tornyokat. A kijelölés céhek rendjén alapult. Valamennyien a mesterek és segédek katonailag voltak szervezve, úgynevezett kapitányságokba osztva. A város négy részének külön-külön kapitánya volt. Az összes lakosokat már az adóösszeírás alkalmával, ahogy házaikkal és lakóikkal következtek, tízes csoportokba osztották be és egy-egy csoport fölé tizedest rendeltek.⁵³ Kassa lakóinak tehát állandóan /készenlétben kellett lenniök, hogy megvédjék magukat a támadástól. A királyi hatalom akkor még nem volt oly erős, hogy az ország bármely részét gyors és határozott segítségben részesítse. Kassa tehát háromszoros kőfallal és bástyákkal körülvéve, az ország egyik legfontosabb erősségévé épült ki, a török támadások idején. Rendeletek szabályozták, hogy mily gondosan kell őrizni a kapukat, különösen támadások idején.⁵⁴ Amint a város összes számadáskönyvei igazolják, a város a kapukat hajdúkkal őriztette.

Nemcsak a külső támadásokra kellett a városnak gondolnia, hanem a város belső biztonságának fenntartása is fontos kötelezettségét képezte. A közbiztonság érdekében éjjel és nappal őrködtek a város felett. A hajduk és poroszlók megakadályozták a kihágásokat. Az őrködés kiterjedt a város kapuira és a falaira is. Éjjel a kapukat bezárták. A városok kivilágítására még a XV.—XVII. századokban nem gondoltak, de nem is kellett lámpa, mert akit 9 óra után az utcán találtak, azt bekísérték.⁵⁵ Behatoltak az őrségen lévők a polgárok magánlakásaiba is, és az éjjeli (9 óra után) mulatozást megakadályozták.⁵⁶

⁵³ Kerekes: Pol, társ. 37. l.

⁵⁴ Kassa város 1650 évi jegyzőkönyve.

⁵⁵ Csizmadia: I. m. 76. l.

⁵⁶ Bárányné Oberschall Magda: Nemes és polgár a török időkben. Magyar Művelődéstörténet, Bp. 1939. III. k. 324. l.

A török uralom idején a magyar városi jog ugyan tovább fejlődik, de új nehézségekkel kell megküzdenie. A központi bürokrácia a XVII. század folyamán még elviselhető, de hadi szempontból a polgárhadsereg elveszti a jelentőségét; helyét a hivatásos katonaság foglalja el és parancsnokuk magához ragadja a vezetést. Amikor pedig az ágyuk tökéletesedésével, a városfalak már nem nyújtanak védelmet a lőfegyverekkel szemben, a polgárok mint várvédők teljesen elvesztik jelentőségüket.⁵⁷

⁵⁷ Kerekes: Polg. társ. 371. l.

Felvétel a polgárok közé.

A városi élet nyújtotta előnyökben csak az részesülhetett, akit felvettek a polgárok közé.¹ A felvételnek, hazánk összes városaiban 1. személyi, 2. anyagi feltétele volt. 1. A polgárjogot kérőnek igazolni kellett feddhetetlen erkölcsi előéletét, az elbocsátó város hatósága által kiállított írással. Ha esetleg szükségesnek tartották, igazolásul még két polgárt, mint tanut, kellett állítani. 2. Az anyagi feltételt, egy bizonyos összeg befizetése jelentette. Ez városonként és körönként különböző volt. Figyelembe vették még az összeg megállapításánál előbbi foglalkozását és lakhelyét is.

Győrött a polgárdíj a XVIII. sz. elején 12, 24 és 32 frt volt aszerint, hogy polgárfit, más városból való honi iparost vagy külföldit, illetve gazdálkodót vettek-e fel.² Pozsonyban a fizetendő díj, amelyet „Bürgerpfenning“-nek neveztek, a XV. században 1—5 font dénárt, a XVI. században 1 tallért 5 schillinget s 10 dénárt, a VIII. században már 6 aranyat tett.³ Kassán a legkülönbözőbb összegeket fizették a polgárjogért. A tanács úgylátszik többek közt az anyagi helyzetet is mérlegelie és azt, hogy milyen kisebb szabálytalanságoktól kellett eltekintenie. Pl. 1630. júl. 13-án Esseyei István 15 frt-ot fizet a polgárjogért, de kiköti, hogy egy éven belül nemzetséglevelet adjon be. Az 1642. év április 1-én Joannes Literatus nürnbergi születésűnek 18 frt-ért adják meg a polgárjogot. 1631 június 16-án Kristóf Zakadola bár lengyel születésű, de mivel gyermekségétől fogva Kassán lakott 3 frt-ért kapja meg.⁴ A felvétel szövege így hangzik: „Bauer János polgárjogot nyert Virág-

¹ Iványi Béla: A városi polgárjog keletkezése és fejlődése figyelemmel Buda és Pest városokra. Bp. 1936. 21. l.

² Liber Tribunatus Anno 1754. Győr v. lev.

³ Ortway Tivadar: Pozsony város története. Bp. 1900. II. kötet. 3. rész 113 l.

⁴ Kerekes: Régi városi gazdálkodás 136 l.

vasárnap előtti pénteken és lefizetett ezért a városházán 1 és ½ forintot.“ Ha kezesek voltak, még hozzátették: kezesek voltak, még hozzátették: kezesek voltak Mangler Keresztély, Tegzes Péter. Kassa fontos gazdasági központ volt, ezért a környékéről is, meg a távoli országokból is állandóan tartott a bevándorlás. Mivel a nevekből a származási helyre is lehet következtetni, könnyen megállapíthatjuk egyes jövevények hazáját. Az 1650-iki összeírásban is sok nevet találunk, amelyek a közletről való beköltözésre mutatnak: Nagyidai, Szepsi, Mislyei, Vizsolyi, Széplaki, Tornai stb. nevek fordulnak elő. Sokan jönnek Hegyaljáról is, ahol a kassaiaknak szőlőbirtokai voltak. Tokaji, Tállyai, Mádi, Tarcaly nevekkal találkozunk. Gyakran szerepelnek azonban a polgárok közé felvettek között, mint eredetihelyek:⁵ Bártfa, Nagyszombai, Lőcse, Kolozsvár, sőt lengyel-, törökországi nevek is akadnak. A felvettek száma évről-évre növekszik. Pl. 1460-ban 42-t vettek fel, a következő években mindig többet. A felvettek között mindenféle nemzetiségű és foglalkozású van. Van suszter, sörfőző, asztalos, barchet és posztószövő, órás, nyerges, tímár, puskagyártó, sőt pénzverő is.

A beköltözöttek között igen sok a magyar. Kassa özszes lakóinak a nemzetisége 1650-ben, ha a nevek nyelvét vesszük alapul, Kerekes György megállapítása szerint: 78.58 százalék magyar. Ugyanis a városban lakó 676 megnevezett személyből 531 magyar, 87 német, 19 szlovák, 2 lengyel, 24 egyéb hangzású nevű.⁶ A város lakossága a XVII. sz. első felében tehát túlnyomó részben magyar. A város jegyzőkönyveit is magyarul vezették. Később a németesítő politika hatására ismét német és latin lett a jegyzőkönyvvezetés.

A polgárkönyvbe való beírás előtt, a polgároknak es-
küt kellett tenniök. Az esküformáját rendeletek szabályozták. A polgárjog elnyeréséhez, illetve gyakorlásához hozzá tartozott, hogy a városban háza legyen. Kassán háztulajdonosnak kellett lenni, más városokban pedig inkább a földbirtokkal való rendelkezést hangsúlyozták.⁷ Ha nem volt

⁵ Kerekes: Polg. társ. 46 l.

⁶ Kerekes: Polg. társ. 47. l.

⁷ Danninger József: Pozsony szab. kir. város 1526/27. évi számadáskönyve. Bp. 1907. 104. l.

háza, 1 év és 1 nap haladéket kapott ennek vásárlására; különben a polgárjoggal nem élhetett, ennek teljesítését kezesek biztosították⁸

A fölveti polgár aktív és passzív szavazati joggal rendelkezett. Bármely tisztségre megválasztható volt és ő is bárkire szavazhatott. A polgárok a városi hatóság által kiállított útlevéllal igazolták személyüket és szabadságukat. A polgárjoghoz tartozott a birtokszerzési, szabadköltözködési, végrendelezési jog, vám, harmincad és néhol helypénzmentesség.

A városokban, mint előzőleg is említettem, teljes egyenlőség uralkodott. Minden polgár élvezte a polgárjoggal járó előnyöket, de ugyanakkor adófizetési és honvédelmi kötelezettségei is voltak. Ez egészen természetes volt. Kezdetben az itt lakó csekélyszámú nemesség vonakodás nélkül hozzájárult a terhek viseléséhez. Annál kevésbé lehetett erről vita, mert már 1346-ban Nagy Lajos király, a pozsonyi polgárok és nemesek közti vitában, a városnak adott igazat, amidőn elrendelte, hogy ha a városban a nemeseknek és egyháziaknak ingatlanuk van, a város megerősítéséből és megőrzéséből származó terhekhez egyenlőképpen tartoznak hozzájárulni. Mikor azonban a nemesek a török pusztítások és a magyar labbanc öldöklések elől tömegesen igyekeztek a nagyobb védelmet nyújtó város falai közzé húzódni, ami különösen Kassán a város helyzete miatt állandóan történt, a nemesek — hivatkozva nemesi előjogaikra, — minden teherviselés alól kibújni igyekeztek.

Az 1647-es törvénycikk kimondta, hogy a nemesek kiváltságaik sérelme nélkül, szabadon költözhetnek be a városokba. Eszerint a nemes nem kényszeríthető polgári adózásra, közmunkára és személyes szolgálatra.⁹ A kassai polgárokat azonban nem tudták ily rendelettel megfélemlíteni, melyeket maguk a nemesek hoztak saját érdekükben. A XVI. és XVII. században a város a nemesekkel szemben is érvényesítette a polgárjoggal járó kötelezettségeket.

A faji gyűlölet (német város, magyar nemes) szokták emlegetni a történetírók, megfélelkezve ezen sokkal inkább csak anyagi természetű huza-vonáról, amely elég sűrűn van felje-

⁸ Király: I. m. 85. l.

⁹ Bárányné Oberschall Magda: Nemes és polgár a török időkben. Magyar Művelődéstörténet. III. k. 308. l.

gyezve Kassa város tanácsülési jegyzőkönyveiben s amoly a városok és a nemzetek között fennálló ellentéteknek sokkal inkább érthetőbb és elfogadhatóbb magyarázata. Kassa hajthatatlan maradt elhatározásához és a felsőbb fórumok mindig igazat adtak neki. Az 1660. évben, Nagyvárad elvesztése után, nagyszámú alföldi menekült érkezett Kassára. A városi tanács csak úgy engedte meg, hogy a városban lakhasanak, ha leteszik a hűségesküt és résztvesznek a város terheiben. A jövevények között lévő nemesek a város határozata ellen a nádorhoz fellebbeztek, de a nádor elutasította kérésüket és utasította őket, hogy tegyék le a hűségesküt.¹⁰ A város, ha kellett erőszakkal is érvényt szerzett határozatának és nem engedte meg, hogy a hűségesküt letett polgároknak kijáró engedményeket, jogtalanul bitorolják a nemesek. Az 1650. évben is megtiltja, hogy a nem concivis nemesek a város erdeiből fát hordjanak, akik pedig már hoztak, azoktól elbokoztatja.¹¹ Nem csak Kassán, hanem a többi városokban sem találunk esetet arra, hogy a város területén a némesicuriák adómentesek lettek volna.¹²

¹⁰ Kerekes György: Jövevény alföldiek és görögök Kassán 1660—1662. Századok 1919. 289 l.

¹¹ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 1909. 40. l.

¹² Ortway: I. m. II. k. 142. l.

A város bevételei.

A városi háztartást, a bevételek és kiadások vizsgálatából ismerhetjük meg. Kassa város gazdálkodása mintaképül szolgálhatott a középkori városok vezetőinek, mivel a kiadások sohasem haladták túl a befolyt jövedelmet. A számadáskönyvek tanulmányozásából gondos, előrelátó gazdaságpolitika elevenedik meg előttünk. A számadáskönyvben, fizetőtiszt és egyéb tisztek elszámolásaiban: a város bevételi és kiadási szükségleteit — a legnagyobbtól a legkisebb tételig — feljegyezve találjuk és ezeken keresztül bepillantást nyerünk elődeink életébe; megismerjük igényüket, szorgalmukat, ügyességüket, életrevalóságukat. Korunk minden időszakából megtaláljuk a fizető tisztek, — akik pénztárnoki teendőket végeztek, — elszámolásait, de különösen gazdag és minden részletre kiterjedő elszámolások, a XVII. sz. második feléből maradtak fenn. A fizetőtiszt számadásaiban megtaláljuk ugyan a városnak a többi tisztek által vezetett kiadásait és az azok által beszedett jövedelmet, azonban ezenkívül minden tiszt, így a gróf-, adó-, plébánia-, téglá stb. tiszt külön, az utolsó dénárig, elszámolt a rábízott gazdaság kiadásairól és bevételeiről.

Mint a különösen gondos 1698-iki, de a többi fizetőtiszt és házadoszedő tiszt elszámolásából is kitűnik, hogy a város egyik legjövedelmezőbb bevételi forrása: a házadó volt. A város adózás szempontjából négy fertályra (negyedre) volt beosztva. Ezt a négynegyedes felosztást megtaláljuk hazánk többi városaiban is.¹ Kassán az egyes negyedekben befolyt összegből következtetni lehet, a város negyedek nagyságára. Valamennyi adószedő tiszt számadásában azt találjuk, hogy az első fertály fizette a legtöbb adót; azután következett a harmadik, utána a második és végül a negyedik

¹ Fráter István: Brassó gazdasági helyzete a 15–16. század fordulóján, Budapest, 1930. 59. l.

fertály. Viszont a házadó tartozásban, csaknem fordított volt a helyzet. Valószínűleg a harmadik és negyedik fertályban szegényebb volt a lakosság. Minden évben három adószedőtisztet választottak, egyet a tanácstagok közül, kettőt a község (nagytanács tagjai) közül. A lajstromokból megállapítható, hogy a polgárok nem mindig siettek a kirótt adót befizetni. Pl. 1637-ben még nagyon sokan voltak, évtizedekkel visszamenőleg is, házadó tartozásban, sőt 1637-ben még az 1563. évből is voltak adóhátralékok.² A beszedett házadó összege abban a korban évente nagyon ingadozott. A XVII. században általában 1000—1500 forintot tett ki. Így pl. 1643-ban 1654 frt. 53 kr,³ 1668-ban 1016 frt. 44 kr,⁴ 1698-ban 1414 frt 76 kr.⁵ Voltak azonban évek, amikor az 1000 frt.-t sem érte el. Az 1637 évben 629 frt. 53 kr, 1654-ben 774 frt. 78 kr.⁶ volt a befizetés. Házankint általában 1 és 2 forintot fizettek, előfordul azonban még 3—4, sőt 8 forintnyi adó is. Az adókivetés alapja, a polgár házának az értéke volt. A kivetést a városházán évenként összeülő adókivető bizottság intézte. A szegényebb kevesebbet, a gazdagabbak többet fizettek.

Kassa város lakói azonban nemcsak házuk, hanem földjük és minden egyéb ingatlanuk után is fizettek adót. A földadót dézsmának hívták, ezt a termésből szedték be. A bíró és a fürmender nem tartoztak semmi dézsmával. A tanácsbeliek régi szokás szerint tizenötödik kévét a többiek tizedet fizettek terményükből. A beszedett dézsmaszállítása a város jobbágyainak a kötelessége volt.⁷

A városi bevételek másik nagyon jelentős forrása, a borgezdekodásból volt. Kassa saját szőlőiben, amelyek a város környékén, Hegyalján és Tokaj vidékén voltak, termelt boron kívül, nagy mennyiséget össze is vásárolt. Így pl. 1625-

² Adószedő tiszt számadásai, anno 1637. Kassa városi lev. 2463 sz.

³ Adószedő tiszt elszámolásai 1643 évben. Kassa városi lev. 2460 sz.

⁴ Adószedő tiszt lajstroma, 1668-ból. Kassa városi lev. 2461 sz.

⁵ Fizető Tiszt Regesiruma 1698. Kassa városi levéltár, 2457 sz.

⁶ Városbeli Adószedő Tisztnek Ratioia Pro-Anno 1654, Kassa városi lev. 2462 sz.

⁷ Kemény Lajos: Kassa város utasításai dézsmaszedői részére 1697-ben. Magy. Gazd. Tört. Szemle. 1898. évf. 166. l.

ben Kalmár János 60 hordó bort ad el a városnak a 19 forintért, összesen 1945 forintért.⁸ Azonkívül a kassai szőlőtulajdonosok terményeinek tizede, mint a régi földesúr jogutódját Kassát illették. A bortermelés nem minden évben sikerült egyformán. Elemi csapások (jég, eső, fagy) vagy a török betörések és az ellenséges német had (amik ebben a korban gyakoriak voltak) pusztították el a termés egy részét, néha teljesen tönkretettek. A városi tanács mindig ehhez igazodva szabta meg a bor árát aszerint, hogy milyen keletje volt. Az 1636. év márciusában az óbor árát, amely addig 16 denár volt, leszállítják 10 denárra, mivel nem kelt és nagyon sok a feleslegük; ha nem fogy, akkor még lejjebb fogják szállítani, mondja a jegyzőkönyv.⁹ 1632. jan. 29-én midőn jelenti a bortiszt, hogy seholsem oly olcsó a bor, mint Kassán és már fogytár is van, felemeli a tanács az óbor árát az eddigi 12. denárról 18-ra és meghagyja, hogy vegyenek még 200 hordóval.¹⁰ A város a borait maga árulta, vagy kicsiben kimérte vagy nagyban hordószámra adta el, itthon, a környéken és Lengyelországban. Miként általában a magyarországi és a nyugateurópai városokban: a borpince Kassán is a városházán volt; ahol kicsiben mérték ki a bort. Eladott a város hordószámra is bort a szomszédos városoknak. Pl. Lőcse 1686-ban húsz hordó bort vásárolt Kassától. Szepsi város tanácsa 1612-ben a város szükségére vett különböző borokért 1800 frt-ot fizetett Kassa városának.¹¹ Voltak igen nagy borszállításai a városnak Lengyelország felé. Az eladott bor árának csak egy kis része volt a valódi jövedelem, mert a városnak a szőlők műveltetése igen sokba került. Ennek ellenére pl. az 1688. évben a bortiszt 1741 frt 07 denárt adminisztrált (kezelt hivatalosan) és ezen összeggel első helyen áll a városi bevételi számadásban.¹² Régen a borkimérés és kocsmanyitás földesúri monopólium volt; ez a jog a városé lett. A város később megengedte polgárainak, hogy saját termésű boraikat kimérhessék, de bizonyos megszorításokat tett. Ezt mondják a jegyzőkönyvek is. Az 1651. év november 15-én

⁸ Kassa városi lev. 6094 okl. sz.

⁹ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 48. l.

¹⁰ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 64. l.

¹¹ Kassa városi levéltár 5459 sz.

¹² Fizető Tiszt Registruma Anno 1698.

meglévén a szüret, azt határozta a város, hogy a város korcsmája maradjon nyitva Szent Jakab napig s addig se kassai, se alföldi bort senkinek sem szabad kimérnie.¹³

A sörgazdálkodás, a városi háztartásnak szintén igen jövedelmező ága. A sörfőzés és kiárultatás a városnak régi és kizárólagos joga volt. Kivételesen egyeseknek is adott engedélyt sörfőzésre és kiárúsításra. Nemcsak a polgárok, hanem sokszor a jobbágyfalvak is kaptak sörfőzésre és árúsításra engedélyt. Az 1635. évi febr. 11-én megengedi a város a miszlókaiaknak és a többi falusiaknak a sör árúsítást, de azért évente 1000 frtot kell fizetniök. Ez az összeg a következőképpen oszlik meg az egyes érdekelt falvak között, teherbíró képességük szerint. Mislóka 152, Basko 54, Alsótökés 97, Felsőtökés 106, Béla 94, Szent István 80, Szokolya 105, Kisfalu 85, Tapolca 60, Tehány 110, Kavecsány 60 forintot fizetett; az 1000 frt-ba.¹⁴ A városnak saját sörfőzője volt. A sörgazdálkodásról minden évben a sörtiszt számolt el. A város bevétele a sörgazdálkodásból a sörtiszt útján, évente átlag 1000—1200 forintot tett ki. Az 1698. évben pontosan 1022.86 frt volt a sörtiszt adminisztrációja, a fizetőtiszt elszámolásában.¹⁵ Az 1690. évben pedig 1121.14 frt-ról számol el a sörtiszt.¹⁶ Az 1646. évi elszámolásból világos betekintést nyerhetünk a város sörgazdálkodásába. Ez évben 22-szer neveltek sört. Minden neveléshez 28 köböl árpát adtak. Egy-egy nevelésből 6 „öreg hordó“ kassai sör lett. Hordója 440 itcét tett ki. Itcéjét 3 dénárért árúsították ki. Így minden nevelésből 79.20 frt-ot kaptak, a malátáért külön 64 forintot. A 22 nevelésnél felhasználáltak tehát 616 köböl árpát; ebből lett 132 „öreg kassai hordó (fából).“ Malátával együtt, a sörért összesen kaptak 1742.40 forintot. Maradt még az előző évből 185 ¼ köböl szaladin és árpa. Ezenkívül a lengyelországi árpából és komlóból volt 56 ½ köböl. Ezekből nyert sört eladták 558.24 és 159.4 forintért. Tehát 2473.76 forintot kapott a város az eladott sörért. Ebből még le kell vonni a kiadásokat. A kiadás

¹³ Kerekes: Kassa városi gazdálkodási viszonyai a XVII. században. Bp. 1912. 6. l.

¹⁴ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 60. l.

¹⁵ Fizető Tiszt Regestruma Anno 1698. Kassa városi lev. 2457. sz.

¹⁶ Városi kiadások és jövedelmek számolásai. Anno 1690. Kassa városi lev. 2368 sz.

nincs feltüntetve, holott igen tekintélyes összeg lehetett, mert csak az ó árpa vásárlásért 978.87 forintot adtak ki. A város nemcsak a saját sörfőzőjében készített sört árulta ki, hanem nagyszámú hordósört is vásárolt eladásra. Ez évben 104 apró hordó sört vettek falusi emberektől 364 forintért. A kassai hordók nagyobbak voltak, ezért, a 104 „apró“ hordó csak 52 kassai hordót tett ki. Ezt kiárulták 686 forintért. Ebből kivonva a sörnek az árát, a tiszta bevételük 322.40 forintot tett ki. A város 34 hordó szepesi sert is vett, amely 17 kassai hordót tett ki, 433.90 frt-ért. Ugylátszik ezt nagyon drágán vették, mert kiárulva csak 448.80 forntot vettek be érte, vagyis 14.90 forint volt a nyereségük. A 22 sörnevelés jövedelme, az összes többi eladott sörrel és a malátával együtt, 1835.68 forintot tett ki.¹⁷ A sörfogyasztás évről-évre emelkedett. A későbbi évtizedekben sokkal nagyobb összegekben szerepel a városi számadáskönyvekben a sörtisztek adminisztrációja. Az 1723. évben már '72 sörfőzés volt a városban, 1855 edény sört termeltek. Ezt 10,265.85 forintért adta el a város. A 6938.63 frt kiadás mellett, a haszon 3327.22 forint volt.¹⁸ A sörfogyasztást növelte a lakosság szaporodása, de az igények is emelkedtek. A város falvaiban és a városban is, a magánosok főztek sört, azért a város jóminőségű sört igyekezett főzni. Ha a sörfőző egyén ellen kifogás van, a város elcsapja és szigorú vizsgálatot indít.¹⁹

A többi szeszitalok közül; a pálinkát, aquavitát, ánisvizet és a mézsört említik a jegyzőkönyvek. A pálinkát palyenkának mondják, ami égetett italt jelent. S valóban több ízben említik is a bort és a borseprőt, amelyből égették. Az égetés és az árúsítás joga a városé volt. Ez mindkettőre engedélyt ad polgárainak. A városban pálinkamérő helységek voltak, amelyek után a tulajdonosok a városnak bért fizettek. A város az italokból minél több haszonra törekedett. Behozatal alkalmával is díjat szed a kapunál. Az árúsítóktól eleinte évente átlag 5—60 tallért kap a város. Az 1684. évben már 140 tallért szed be Kassa város. Az 1689. évben már 400

¹⁷ Elszámolások a város sörre való gabonájáról és sörrel 1646 évből. Kassa városi lev. 2356 sz.

¹⁸ Kassa város 1723 évi számadáskönyve. Kassa városi lev. 2357 sz.

¹⁹ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 72. l.

forintért kérik bérbe a pálinkamérés jogát, de a város 600 forintot kíván. Sőt jobbnak látja, ha itcénként szedi az adóját, mert így többet vesz be. Képzeltető, hogy a szeszfogyasztás akkor már milyen nagy lehetett, hiszen egy itcéért csak 2 pénzt kellett fizetni és mégis ily nagy összeget tett ki az árúsítás bére. Ebben az időben azzal a tervvel is foglalkozott a város, hogy az egész szeszárúsítást maga veszi a kezébe és városi monopoliummá teszi, de emiatt oly nagy volt a felzúdulás (a polgári szabadság megsértését látták benne), hogy lemondott a tervről.²⁰

A vendéglők bérbeadása, miként a korcsmanyitási engedély, nagy jövedelmet hozott a városnak. A város első vendégfogadója, a „lőcsei-ház“ volt, mely ma is áll Kassa Fő utcáján. Ez volt a város vendégfogadója és szállódája. A város bérbeadta, de az érte való bér, több oknál fogva, nagyon ingadozó volt. Bérelője, mint a számadáskönyvek mondják, gyakran panaszkodik a tanács előtt, hogy a ház nagyon rozoga, beesik az eső, s így tisztességes ember nem kér ott szállást. Így érthető, hogy csak 50 meg 70 forint béreket kap érte a város,²¹ ²² holott ugyanabban az időben a hostáti fogadós árendája 171.80 forint volt.²³ Későbbi évtizedekben a Lőcsei-ház árendája 100, a külső vendégfogadóé pedig 200 forint volt.²⁴ A boltok bérbeadása, szintén növelte a város kasszáját. Kassa kereskedelmi központ volt. Árúmegállító joga következtében, a kereskedők nagy tömege torlódott itt össze, rengeteg árújával. Sok üzlethelyiségre volt szükség, ahol a bel- és külföldi kereskedők kirakhatták árúikat. Kassán is, mint e korban általánosan, külön épületeket állítottak fel e célra, ahol senki sem lakott. Ezt az épületet kis helyiségekre osztották fel. Ez az „árúház“, a Fő utcán a mai színház helyén állott; ennek boltjait kiadták a kalmárkodó embereknek. Ezen kívül heti piac is volt, a hét minden szombatján. Az árúsoktól helypénzt sze-

²⁰ Kerekes: Kassa város gazdálkodási viszonyai a XVII. században. Bp. 1912. 21. l.

²¹ Kerekes: Régi városi gazdálkodás 34. l.

²² Kerekes: Kassa város gazdálkodási viszonyai a XVII. században. Bp. 1942. 27. l.

²³ Fizető Tiszt Regestrum Anno 1698. 7. l.

²⁴ Kassa város 1723. évi számadáskönyve Kassa városi lev. 2357. sz.

dett a város, amiről a vásár (piac) bírák számoltak el. A helypénz bevétel különböző volt; átlag 450—500 forint volt egy évben. Az 1735. évben 465 forint és 13 denárt szedett be a vásárbíró.²⁵

A városi patikák jövedelme is a város bevételét képezte. Az összes patikákból befolyt és a patikatiszt által elszámolt összeg 1690-ben, 166.50 forint volt.²⁶ Az 1698. évben 231.56 volt a patikatiszt adminisztratioja.²⁷

A vámok és harmincadok, habár ezek fizetésétől a polgárok mentesek voltak, mégis ezek a bevételek is nagyban fölsegítették a város háztartását. Sajnos a városi számadáskönyvekből hiányzik e bevételek részletes kimutatása; sokszor föl sincs tüntetve ez a bevétel. Az 1698. évben az ott megnevezett fizető tiszt regestrumában, 497.67 frt. összeggel szerepel a városi harmincad, a bevételek között. A város vám-proventusa 1723-ban 169 forint volt. A városi kapuknál a be és kivitt árúk után, kapupénzt szedetett a város. Kassán a felső- és alsó kapunál volt kapupénzszedés. A felső kapunál 276.60 forint, az alsó kapunál 42.69 forint volt a proventus évente.²⁸ Később a város bérbeadja a kapuknál a vámszedési jogot. A Felső- és Alsó kapu árendája 150—150 forint volt, egy évre.²⁹

Kassa város jogosítványa szerint, maga választotta a plébánosát. Ennek következtében, ellátásáról, fizetéséről is a város gondoskodott. Az egyházi és anyagi ügyek kezelésével a plébánia tiszteket (kettőt), úgynevezett „Egyház Fiút” bízta meg. Ezek az „Ecclesia jövedelmét” és az épületek költségeit feljegyezték és arról számot adtak a városnak. Ezek dolga volt a templom előtt elhelyezett pénzládát is havonta felnyitni és arról elszámolni. Itt az 1685. évben, egész esztendőn át, a ládából 44.58 forint folyt be. A legatum jö-

²⁵ Rationes fori iudicium anni 1735. Kassa városi levéltár 2303. sz.

²⁶ Városi kiadások és jövedelmek számadásai Anno 1690. Kassa városi lev. 2368. sz.

²⁷ Fizető Tiszt Regestruma Anno 1698. Kassa városi lev.

²⁸ Városi kiadások és jövedelmek számadásai: Kassa városi lev. 2368. sz.

2457. sz.

²⁹ Kassa város 1723 évi számadáskönyve. Kassa városi lev. 2357 sz.

vedelme 51.98 forint volt. A nagy harangtól 71.08 forint jött be. A templom melletti és a szénveremi temető helyekről 45.50 forint folyt be. Az évi összes bevétel 300 forint 81 dénár volt. Az erogatio 227.23 forintot tett ki, maradt tehát 73.58 forint,⁸⁰ az egyháztiszt számadása szerint, az egyházi javak kezelésénél. A nagy és a tót templom költségéről és az egyházi személyek fizetéséről külön tesznek említést.

A városnak ipartelepei is voltak. A leggyakrabban a téglaegetőt és a vashámort említik a városi könyvek. A téglaszínben 116.000 téglát égettek az 1698-ik évben. Ebből 107,700-t adtak el 500.60 forintért. A többi a város szükségletére fordították vagy bizonyos személyeknek commencióba (fizetésbe) vagy ajándékba adták.⁸¹ A hámor a város közelében volt, a mai Kassa-hámor helyén. A hámorbérlő itt árúsította a maga termelvényeit. Sok baj van a hámorral. A bérlők sokszor panaszkodnak. Az épületek javítását és új vaskőbánya nyitását követelik. Egy XVIII. sz. eleji elszámolás szerint a hámorból a bevétel a vas eladásából egy alkalommal 1168.97 forint volt. A költségek fedezésére ebből 919.60 forintot fordítottak, maradt tehát 249.28⁸²

A városnak van több mészárszéke is. Ezeket a város bérbeadta. Az 1698. évben egy mészárszék árendájából 26 forint bevétel volt. A város két malmának proventusa 1723-ban, búza 123 köböl, rozs 60 köb. A külső malmok árendája a következő volt: kavicsányi molnár 95, szent-istváni 120, hámori 18, miszlókai 18, ruszini 25, bélai 34, alsótőkési molnár proventusa és árendája 10 forint. A városnak igen tekintélyes jövedelme volt a jobbágyfalvaiból. Mivel azonban ezek leginkább természetben szolgáltatták a tizedet, dézsmát, illetve a városnak járó részesedést, a fizető tiszt regestrumában a gróf tiszt elszámolása, csak kis pénzüsszeggel szerepel. Pl. 387.17 forintot adminisztrált.⁸³ Csak a XVIII. sz. elején áll be változás, amikor a magistratus úgy alkudott

⁸⁰ Egyház Fiú Számadása Anno 1685. Kassa városi lev. 2464 sz.

⁸¹ „Tégla Szín“ 1698. (A téglatiszt elszámolásai a város téglagyárról.) Kassa városi lev. 2458. sz.

⁸² Kassa város 1723 évi számadáskönyve. Kassa Városi lev. 2367 sz.

⁸³ Fizető Tiszt Regestruma 1698. Kassa városi lev. 2457. sz.

meg a jobbágyfalukkal, hogy robot helyett pénzben fizessenek. A kivetett összeg, melyet ezután részletekben minden évben be is fizettek a város pénztárába, a következőképen oszlott meg az egyes possessiok (jobbágyfalvak) között: Felső-Tőkés 246.50, Mislóka 190, Alsó-Tőkés 164, Arany-Ida 119, Béla 300, Hámor 170, Szokolya 190, Tehány 270, Kavecsány 650, Ruszin 100, Szent-István 104 forintot fizetett.³⁴

³⁴ Kassa város 1723/24. évi számadáskönyve. Kassa városi lev. 2357. sz.

A város kiadásai.

A városi háztartás mérlegét, a bevételek és kiadások egyensúlya adta. Amidőn az alábbiakban az egykorú jegyzőkönyvi feljegyzések alapján a kiadásokat vizsgáljuk, egyzersmind betekintést nyerünk a sokoldalú városi kormányzás műhelyébe és azt is látjuk, hogy mennyi tisztviselője volt a városnak és különféle szolgarendű alkalmazottja. Látjuk, hogy a város gondoskodása kiterjedt már abban a korban vallás-erkölcsiségre, honvédelemre, oktatásügyre, közgazdaságra, népjólétre, művészetre és sok egyébre.

A város legnagyobb kiadását a közérdekű különféle tisztségek fizetése tette. A városi tisztviselők, szolgák és különféle alkalmazottak fizetése legtöbbnyire pénzben történt, de sok esetben terményben, sőt még ruhában is kapták a „commenciót.“ Altalában elmondhatjuk, hogy a tisztviselők fizetése nem volt oly ingadozó, mint a mai modern időkben. A legtöbb alkalmazott évtizedekig ugyanannyi forint és dénár fizetést kapott. Ha voltak eltérések egyes egyének fizetésében, ennek oka a terményjárandóság mennyiségének változásában keresendő. A számadásokban az első helyen mindig a bíró fizetése állott, de ez a fizetés változott a legtöbbször. A XVII. sz.-ban 150 forintot kap, de 12 köből búzát és egyéb járulékokat is.¹ A XVIII. sz. elején már 400 frt. a fizetése.² Ugyanis az 1712. évi statutum, a természetbeni járandóságokat, a bor kivételével, megszünteti és csak készpénz fizetést rendel.³ Egyéb tisztséget viselők a következő fizetést kapták a XVII. sz. végén és a XVIII. sz. elején. Főeconomus 300 forintot, Fürmender 300, — a tizenkét tanácsos

¹ Fizető Tiszt Regestruma Anno 1698. Kassa városi lev. 2457 sz.

² Kassa város 1923/24 évi Számadás könyve. Kassa v. lev. 2357.

³ Kolosváry-Óvári: I. m. 367. l.

mindegyike 150—150 forintot,⁴ — Főnotárius (főjegyző) 100; Vicenótárius (aljegyző) 80, — Fiscus 70, — Registrator 60, — Alsó-kapudiák 72, — Felső kapudiák 72 forintot. A kapukat őrző két hajdú mindig á 36=72 forintot kapott. A fizetések és díjazások, az idők folyamán a közgazdasági és megélhetési viszonyok szerint módosultak. A fent felsorolt fizetések természetbeni járulék nélkül történtek.

A városi épületek fenntartása, elsősorban a városháza, szintén nagy költségbe került. Ezek a kiadások évenként ismétlődtek. A városi épületeknél kőművesek, napszámosok és a legkülönbélebb mesteremberek vannak állandóan foglalkoztatva. Ezekre a javításokra 5, 18, 52, sőt 113, forintnyt kiadásokat is gyakran találunk a számadáskönyvekben.

A városházán voltak a hivatalos helyiségek, itt jöttek össze a tanácskozássra a senatus tagjai. Itt voltak a gyűlések s a lakomák és az utóbbi ügy, nagy terhet jelentett, a város számláján. Ilyenkor a bevásárlások intézése a városbíró feladata volt, illetve ő számol el a kiadásokról a város terhére. Voltak különféle hivatalos étkezések. Ilyenek: erdőjárásakor ebéd urak és szolgák részére, határjárási-étkezésekre, Szent István napi ebéd, urbárium ügyekben a falukon járók ellátása stb. Hogy milyen terhet jelentett ez a város részére, mutatják a vásárbírói elszámolások. Egy-egy lakoma alkalmával fél borjú, — 30—50 font tehén hús, — 10 font disznó hús, — malacok, tyúkok, ludak stb. vásárlását kellett a városnak fizetnie. A vásárbírák lajstroma híven felsorolja mindazon ételcikkeket és fűszereket, amelyekre a város költekezett. Az elsőhelyen említett húsféléken kívül, font számra veszik az olajat, kannaszámra a vaját. Sok itce mézet, bort használnak fel. Fűszerek közül állandóan használják a szegfűszeget, szerecsendióvirágot, gyömbért, borsot, sáfrányt.

A XVIII. sz. elején nevezetesen az 1710. évben előkelő lakói vannak Kassának. Ezek konyhájának ellátása a bíró rendeletéből is a vásárbíró feladata volt. Sokat költenek ekkor Bercsényi és Eszterházi „Excelenciája“ konyhájára. Neve-

⁴ Kolosváry—Óvári: I. m. 374. l.

zetes vendége még ez évben a városnak a muszka cár követe, akit szintén ellátnak.⁶

A város volt az egyház kegyura. Azért rendelte ki a plébániatisztet, aki részletes számadást készített az egyházi épületek és az egész egyházi életben felmerült kiadásokról. A város fizette a plébánosát, akinek fizetése 300—500 forint között változott.⁶ Készpénzen kívül, természetbeni járulékok is voltak. Pl. 1688-ban a plébános fizetéséhez 50 köböl gabonát mértek ki.⁷ Gondoskodott a város a plébános installációjának, azonkívül a szent Erzsébeti plébánián tartott (valószínűleg a búcsú) ebédek, költségeiről.⁸ A nagy templom építési és javítási költségei is a plébániatiszt számadásának állandó kiadásai. A város a többi egyházakat is segíti. A tót templomot javíttatja, a prédikátort segélyezi. Fizeti a város úgy a magyar, mint a tót kántort, orgonistát, harangozót, templom inspectort s az egyházfiakat.⁹

Az iskolaügy a középkorban az egyház kezében volt. A tanítók vagy egyházi férfiak voltak, vagy a plébános felügyelete alatt állottak. A városok kifejlődésével az iskola fenntartásának és a tanítók fizetésének kiadásaihoz a város is hozzájárult. Magyarországon az elsők között Kassa létesített városi iskolát. Budán 1238-ban, Pozsonyban 1302-ben, Zágrábban 1360-ban van már városi iskola.¹⁰ Az iskolának a 16-ik században gimnáziumi rangja van és nagyon jó hírnévnek örvend; 1556-ban leégett. A számadó könyvek szerint a város 27 forint 22 denár költséggel még abban az évben hozzáfogott az építéséhez.¹¹ A 17-ik században az iskola a volt honvédszobor helyén állott. A város a tehetséges ifjakat, külföldi egyetemen taníttatta. Az 1570. évben Melczer

⁵ Ordinarius Vásárbírák Lajstroma. Anno 1710. Kassa városi lev. 2465 sz.

⁶ Városi kiadások és jövedelmek elszámolásai 1690. Kassa városi lev. 2368 sz. és Kassa város 1723 évi számadás könyve. Kassa városi lev. 2357 sz.

⁷ Tanácsülési jegyzőkönyv töredékek 1688 évből. Kassa városi lev. 2381 sz.

⁸ Rationes fori iudicum anni. 1735. Kassa város ev. 2305 sz.

⁹ Egyház Fiú Számadása. Anno 1685. Kassa v. lev. 2464 sz.

¹⁰ Békefi Remig: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Bp. 1906. 62. l.

¹¹ Békefi: I. m. 410. l.

Jakab lett a segédtanító, aki a város költségén végezte Wittenberghen egyetemi tanulmányait.¹² A tanítónak a régi időkben csak természetbeni járandóságai voltak a várostól, asztaltartásáról, vagyis ellátásáról azonban a plébánosnak kellett gondoskodnia. A városi könyvek szerint 1432-ben már évi 25 forint fizetést is kap a tanító és ezenkívül 10 forint árú posztót. Az 1552-ben az igazgató évi fizetése 40 forint, a kántoré 20 forint. A segédtanító 1557-ben évi 15 forintot kap.¹³ Még 1560-ban is a segédtanítót és a kántort a város lelkésze látja el asztalánál. Az igazgatónak, ha nős, évente 16 forintot ad s természetben 12 köböl gabonát, 2 hordó kassai bort és két sertést. Végre 1589-ben megszűnik a plébános asztaltartási kötelezettsége és ezt a város vállalja magára. Ez évi számadáskönyv szerint a tanítóknak 169 forintot utalnak ki a város pénztárából.¹⁴ Ettől kezdve az iskola összes kiadását a város fedezi. Minden számadáskönyvben megtaláljuk az iskola fenntartására, a magyar és német „oskolamester”-ek fizetésére fordított összeget, 180—200 forint.

Nagyon növelte a város kiadásait a sok követküldés (megbízatus). A város legelőkelőbb polgárai utaztak messze országokba hivatalos ügyben. Különösen Bécsben a királynál járó követek, akik országos fontosságú ügyet intéztek, jelentettek nagy terhet. A város bécsi követénél, íródeák és más segítő személyeket is kellett fizetni. A pozsonyi és bécsi követsegekre 1698. évben 900 forintnyi kiadást történt. Uyanebben az évben bécsi küldetéshez 36 forint.¹⁵ Bécs után a kassai követek, külföldön Lengyelországban járnak gyakran. Varsóban és Krakkóban van sok elintézni valójuk. Néha a város vezető emberei mennek hivatalos küldetésben, máskor ügyes mesterek járnak oda, hogy a felmerült gazdasági és üzleti kérdéseket megoldják, üzletet kössenek, engedményeket szerezzenek, kassai kereskedők részére stb. Nemcsak külföldre, hanem be az országba is elküldték a kassai megbízottakat. Az országban, a kassai követek legtöbbször Eperjesen járnak, de mennek Egerbe, Lőcsére is. Eperjesre

¹² Kassa v. lev. 2764/181 és 2925/94. sz. a.

¹³ Fraknói Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Bp. 1873. 47. l.

¹⁴ Kassa vár. lev. 3851 sz.

¹⁵ Fizető Tiszt Regestruma Anno 1698. Kassa v. lev. 2457. sz.

maga a bíró is szokot követségben járni. Az eperjesi küldetések céljait is megemlítik a kiadási feljegyzések; ott a kereskedők végett járnak, a közgyűlésen is megjelennek, stb. Ebben a korban még nem volt posta, azért a levelek vitelére, a város kénytelen volt külön küldöncöt fogadni. Varsóba, Krakkóba és Eperjesre sok levelet küldenek. A követeket, küldöncöket, hírnököket nemcsak pénzzel, hanem élelemmel is ellátták. Nem csekély kiadása volt még e korban a városnak, kémek tartására. A kémek állandóan figyeltek és idejekorán tudósították a várost a készülő veszedelemről. A török gyakran a város jobbágyfalvaikig tört elő és azokat felégette. Élénken kellett vigyázni, nehogy a török meglepetésszerűen rátörjön és elfoglalja a várost. A közbiztonság fenntartására is nagy összeget áldozott a város annál fogva is, mert a török támadásán kívül, a császári és az erdélyi hadak támadásainak is a főurak garázdálkodásának volt kitéve.

Kassa századokon át a Felvidék legfontosabb katonai központja volt. A császári és a magyar fejedelmi harcok kitörésekor mind a két fél Kassát igyekezett megszerezni, mert aki e helyet meghódította az uralkodott az egész Felvidéken. E korban a császári seregek főkapitánya székelt itt tisztkarával és a legénységgel. A zsoldos katonák közt alig akadt magyar; inkább németeket és olaszokat fogadtak fel. Kassa védelmét szolgálták a török ellen a végvári katonák is. A török határ közelében az egész országban végvárat építettek és azokat leginkább zsoldos hadakkal őriztették. Kassának és a felvidéki 5 város. Lőcse-, Eperjes-, Bártfa-, Kisszeben-, Késmárknak végvárai: Szendrő és Ónod voltak. A végvári katonák egyrészét Kassa tartotta el. Hasonlóan a városban lévő zsoldosok költségeinek jó részét a város fedezte pénzben és természetben.¹⁶ Magában a városban a rendfenntartás szintén állandó költségbe került. A XVII. sz. végén tíz hajdúja avagy gyalogosa volt a városnak. Ezek évi fizetése à36=360 forint. Két kapuvigyázó hajdú à 36=72, két kapu deák 144, 6 toronybeli vártás 180 forint fizetést kapott.¹⁷ A bástyák fenntartása, javítása, a városnak igen sok pénzét, anyagát, napszámát emésztette meg.

A bírászkodás gyakorlása is a városi költségvetést ter-

¹⁶ Kerékes: Polg. társ. 241 l.

¹⁷ Kassa városi levéltár 2357, 2457, 2368 sz.

helte. A bírósági közegek: ítélőmesterek, íródeákok, bírói szolgák, börtöntisztek, börtönőr, hóhér, fizetést kaptak. Itélőmesternek egy évi költségvetésben többször 100, 36, 12 stb. kiadások vannak feljegyezve. Hóhérnak 72 forint volt az évi bére.

Bár a közegészségügy e korban még nagyon el volt hanyagolva, Kassán a városi orvos már állandó, fizetett alkalmazott. Sőt a számadáskönyvek a „lódoktor“ fizetését is említik. Borbély, bába már a XV., XVI. sz.-ban is volt a városnál. Az utcák tisztaságára is ügyeltek. Találunk a polgárokhoz intézett felszólításokat is ez ügyben a jegyzőkönyvekben. A város maga is napszámosokat fogad az utak tisztántartására. A városnak fürdője is volt; ennek felszereléseikről, a jókarbantartásáról, a város folyton gondoskodott.

A szegényekkel is törődött a város. A helybeli munkaképtelen szegényeket összegyűjtik, a betegeket ápolják; az ispotályt (kórházat) a város tartja fenn. Oly bőségesen látja el, hogy — mint a jegyzőkönyv mondja — kénytelen leszállítani a havi 14 köből búza adagot 10 köbölre, mert olyan nagy ott a tékozlás, hogy az egész utcát onnan látják el kenyérrel.¹⁸

Kétségtelen, hogy a mezőgazdaság, a szántóföldek, rétek, erdők nagy hasznot hajtottak a városnak. Ezt a jövedelmet azonban, csak nagy kiadások árán érték el. A számadáskönyvek feltüntetik az őstermeléssel járó kiadásokat. A szántóföldek, rétek művelése, gabona, széna termesztés munkásokat, béreseket, kerülőket, napszámosokat kívánt. Tájékozásul álljon itt, hogy egy béresnek, aki a városnál szolgált, a következő járandósága volt egy esztendőre: Egy remek dolmány, hasonló nadrág, fekete süveg, három pár saru, két pár fehér ruha, 6 köből rozs, 1 köből búza, 1 szapu só, 1 szapu lencse, 1 szapu borsó, kesztyűre 24, szalonnára 2, vajra 2, surcra 2 pénz; készpénzbeli fizetség 8 forint. Egy béresre való ezen kiadás, évi 34.80 forintba került a városnak. Nagyobb kiadásai voltak a városnak az iparvállalatoknál is. Bélai rézbányára 102 forint volt a kiadás, Hutára és

¹⁸ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 39. 1.

Hámorra 3953.28 forint. Hegyaljai szőlőkre pedig 4645.84 volt az évi összes kiadás, illetve befektetés.¹⁹

Ehhezjárultak még a rendkívüli hadiadók, kötelező ajándékok kiadásai. A város az előre nem látható kiadások fedezésére, kénytelen volt kölcsönököt felvenni. A számadáskönyvekben állandó rovatot kapnak a kölcsönök, illetve legtöbbször csak a kamatok törlesztése. Az 1698. évben a város a következő nagyobb összegekkel tartozott és értük kamatokat fizetett. Egri káptalannak tartozás 3000 forint, kamat 216 frt. Ugyancsak egri káptalannak tartozás 2600 frt., kamat 150 frt., tartozás 2063 frt., kamat 120 frt., tartozás 2000 frt., kamat 120 frt. Egy magánosnak tartozás 3000 frt, kamat 216 frt. Franciskánusoknak nem jelzett tartozás után kamat 28.80. Servitáknak kamat 432 .Rosa Mihálynak 456 kamat. Látjuk tehát, hogy Kassa város legnagyobb hitelezői az egyháziak és elsősorban az egri Káptalan volt.²⁰

Kassa város bevételeinek és kiadásainak részletes felsorolása után megállapíthatjuk a városi háztartás végösszegét is. A XVI. és XVII. században, amikor nem voltak sem rendkívüli befektetések a város ipartelepeinél sem a háborús kiadások nem nőttek túl a rendes kereteket a városi könyvek tanúsága szerint az évi bevételek és kiadások végösszege 10.000—10.000 forint körül mozgott.

¹⁹ Kassa város 1723 évi számadáskönyve. Kassa városi lev. 2357. sz.

²⁰ Fizető Tiszt Regestruma Anno 1698. Kassa városi lev. 2457. sz.

Kereskedelem. A kassai kereskedelem kifejlődése.

Kassa kedvező fekvése kezdettől fogva előmozdította, hogy kereskedelmi gócponttá fejlődjék. A város fölött hirtelen emelkedő hegyvidéken az alföldi szekerek már nem járhattak. Itt cserélték ki tehát terményeiket a Felvidék érúival. E természetes előnyt a királyi kiváltságok is fokozták.

Róbert Károly királyunk 1319-ben a kassaiakat, vagy mint a kiváltságlevelében őket nevezi a „kassai vendégek”-et (Aba)-Ujvár és Zemplén megyében a Tiszáig, a Sajóig és egész Bereg-megye határáig, örökre felmenti minden vámadó fizetése alól.¹ Nagy Lajos pedig több rendeletével Kassa bortermelését és kereskedelmét mozdította elő. Az 1347. évben felmenti Kassát a „csöböradó” terhe alól;² ezenkívül elrendelte, hogy a jövőben „ne merészeljen senki, akár idegen, akár pedig kassai polgár, idegen bort mérni egész pünkösdig, míg t. i. a kassaiak saját borukat vizsik eladásra.”³ Kassa nagyobb kereskedelmi jelentőségének alapját vetette meg, midőn országos vásár tartásának jogával ruházta fel. Évenként, mondja az oklevél, Szentháromság vasárnaptól számítva tizennégy napig Kassa országos vásárt tarthat oly szabadalmak mellett, amilyenekkel a budai polgárok és vendégek bírnak. Kassa tehát e tekintetben egyenrangú lett Budával, amely ezideig az ország kereskedelmének a hegemoniáját bírta.⁴ Nagy Lajos törekvéseképpen Északkelet-Magyarországon Kassa központtal egy egész különálló kereskedelmi körlet keletkezett.⁵ 1361-ben pedig az összes Len-

¹ Kassai titkos levéltár B. Privilegia nro. 1.

² 1347. 5 Kal. Mens. Aug. kiadott oklevél első pontja.

³ Kassa város titkos levéltára 3. Privilegia nro. 4.

⁴ Pleidell Ambrus: A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban Bp. 1925. 46. l.

⁵ Domanovszky Sándor: A szepesi városok árúmegállító joga, Bp. 1922. 28. l.

gyelországból Magyarhon felé jövő kereskedőkre kizárólagos árúmegállító jogot nyert a város.⁶ 1372-ben pedig Nagy Lajos király már azt rendeli el, hogy nemcsak a lengyelhoni, de bármely idegen kereskedők, ha Lengyelországból Magyarország felé jövő úton jönnek, kötelesek Kassán megállni és árúikat eladni.⁷ Magyarország tehát az Anjouk alatt szorosabb viszonyba jutott Lengyelországgal. Az átmenő kereskedelemnek főszerepvivői hazánkban a kassaiak lettek. Nagy Lajos halála után a magyar—lengyel ellenségeskedés kedvezőtlen hatással volt Kassának Lengyelországgal folytatott kereskedésére. Zsigmond alatt azonban már megváltozott a helyzet. E fejedelem pénzben szűkölködött és rászorult a városok támogatására, másrészt mivel felismerte az ipar- és kereskedelem jelentőségét, a városokat kiváló kedvezményben részesítette. Nem egy jelentős kereskedelmi előjogot vagy engedményt adott Kassának is.⁸ A forgalom növekedésével és a lakosság szaporodásával egy vásár már nem tudta kielégíteni az igényeket, ezért a városi tanács kérésére Zsigmond király a második úgynevezett Erzsébet napi (melyet Erzsébet napját megelőző és azt követő hetekben tartottak) országos vásártartásra adott jogot 1392-ben.⁹ Egy másik kiváltságlevelében pedig elrendeli, hogy kivétel nélkül úgy a belföldi, mint a külföldi kalmárok Kassán az árúikat lezenni és eladni kötelesek.¹⁰ Az eladás a város polgárainál történt, akik határozatlan mennyiségben, bármilyen minőségű árút megvehettek.¹¹ A nem kassai polgárok viszont az idegen kereskedőktől csak határozott mennyiségű árút vásárolhattak. Pl. hat vég lengyel posztót, tizenkét kalapot, fél font sáfrányt, egy font borsot stb. és kassai hossz és súlymértékeket voltak kötelesek használni.¹² Egy későbbi rendelet a kassai polgárt is korlátozta az adás-vevésben, ha ez a bol-

⁶ Kerekes: Kassa polgársága, ipara és kereskedése a középkor végén, Bp. 1913. 32. l.

⁷ Kassa titkos levéltára, Depositorium uro 4

⁸ Hajnik Imre: Adalékok a magyar kereskedelem történetéhez a vegyesházbeli királyok alatt. Századok 1686. 145. l.

⁹ Kassa titkos levéltár nro. 5.

¹⁰ Kassa titkos levéltár Depositorium nro. 8.

¹¹ Kassa nyilv. levéltár 133 sz.

¹² Kassa nyilv. levéltár 433 sz.

tokban történik; a korlátlan mennyiségű vásárlást pedig a heti városokra szorítja.¹³ Zsigmondtól a mohácsi vészig uralkodó fejedelmek nem ruháztak a városra új jogokat, hanem csak a már létező szabadságokat erősítették meg.¹⁴

V. László király Kassa polgárainak harmincadmentességet adott, adósságtörlesztés fejében. A következő időszakban a királyok rendszerint a fennálló adóságukat harmincadmentesség adományozásával törlesztik Kassa városánál. Az 1517. évben II. Lajos a boldogságos Szűz mennybemenetele, a szent Kereszt feltalálása ünnepeken és az ezeket követő napokon országos vásártartásra ad engedélyt Kassa városnak.¹⁵

Az ország háromrészre való osztása, azt gazdaságilag is több területre osztotta. A török által megszállt rész, a Balkánnal folytatott kereskedelmet. Az ország nyugati része Ausztriával, Erdély és az északi rész Lengyelországgal volt kereskedelmi összeköttetésben. A legélénkebb kereskedelmi élete aránylag, az északi országrésznek volt, mert legkevésbé voltak kitéve a háborúskodásnak. Kassa kereskedelme tehát főleg lengyelországi kapcsolatok révén, mint hajdan az Anjouk alatt, a XVI—XVII. sz.-ban újra virágzásnak indult.¹⁶

Kereskedők társasága.

Kassa polgársága már a XIV. század elejétől igen nagy kereskedelmi tevékenységet fejtett ki. A kereskedelmi élet fejlettségét mutatja, hogy 1518-ban a kereskedéssel foglalkozók kereskedelmi társaságot alkottak. Ilyen társaság az országban több helyütt létezett. Ezeknek tagjai (rendszerint céh tagjai) egy bizonyos tőkét adtak és azon árúkat vásároltak, adtak el és a nyereséget a részvényesek kapták.¹

Kassa város fényes kereskedelmi multjának igen értékes emléke a kereskedelmi társaság főkönyve. A hatalmas kötet-

¹³ Kassa nyilv. levéltár 433 sz.

¹⁴ Hajnik Imre: Adalékok a magyar kereskedelem történetéhez a vegyesházakbeli királyok alatt. Századok 1868. 145. l.

¹⁵ Kassa titkos levéltár. 6. sz.

¹⁶ Divéky Adorján: Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal. Bp. 1905. 19. l.

¹ Jantsits Tibor: Közgazdasági viszonyaink a XVI. század első felében, Bp. 1913. 70. l.

ből megtudjuk, hogy a kassai kereskedelmi társaságnak megalakulásakor (1518) 12 tagja volt; ilyen tag vagy mondhatjuk részvényes volt maga a város is. A város 1500 forintot adott a vállalkozásba, a többi tagok pedig 100—500 forintig vettek részt az üzletben. A vállalkozás nagyon jól ment, mert egy év alatt, mint a főkönyvben olvashatjuk, a város 1500 forintja után 292 forint 72 dénár a nyereség, ami körülbelül 20%-nak felel meg.

A kassai kereskedelmi társaság főkönyve azért is nagyon becses emlék, mert bele van iktatva az 1446-iki, eddig legrégebbnek ismert, kassai és egyszersmind magyarországi kereskedelmi céglevel.² A könyvben az 1446-ik évtől találunk feljegyzéseket. Az évek tekintetében azonban nagy hézagok vannak benne, csakis 1495-től 1536-ig tartalmaz folytonos évről-évre szóló feljegyzéseket. Itt 17 évre szóló hézag áll be. Ez idő az, amikor Szapolyai János kassai tartózkodása idején a kereskedelem szünetelt, mert a környező vidéket és utakat Ferdinánd csapatai tartották megszállva. 1552-ben, amikor már Ferdinándé a város, újra megalakult a kereskedőcég. A második kereskedelmi céglevel 1475-ik évből való. Ezt követte az 1631-i, amely már magyar nyelvű. A társaság szervezete az első szabályzatban olvasható. A társaság neve németül Bruderschaft, a tagok buderek (testvérek). Ez az elnevezések is mutatják, milyen családi jellegű volt a szövetkezés: Amint mindinkább elveszti a társaság családi jellegét és csupán üzleti érdekközösségé lesz, úgy alakulnak át ezek az elnevezések is. Az 1686-i magyar céhszabályzatban a vezetőknek: öreg uraim, a tagoknak pedig, társaságunkbeli a nevük. Idővel a német nyelvű szövegben is a bizalmi elnevezések helyett főnökről, vezetőkről, elöljárókról szólnak. Az 1890. évben az atyák elsősorban elnöknek nevezik. Ha olvassuk a jegyzőkönyveket azt látjuk, hogy hangjuk nagyon udvarias, a nevekhez mindig odaírják, Herr. E testület tagjai gyűléseket, társas összejöveteleket tartanak, amelyeken, különösen az év első gyűlésén, pontos megjelenést kívántak. Aki a gyűlésen meg nem jelenik, 1 forint büntetést fizet; ha ezt nem tenné meg, becsukják boltját s adósságát felírják ajtó-

² Kerekes: A kassai kereskedők életéből. Bp. 1913. 10. 1.

jára.³ Évente négy gyűlést tartottak: Húsvét negyednapján, Sarlósboldogasszony utáni napon, Szent Mihály utáni napon és farsang idején. Ekkor volt a tisztségek betöltése és az elszámolás. A gyűlést az atya hívja egybe. Itt történik a társaság különféle ügyeinek elintézése, közjó előmozdítása stb. Minden gyűlésen felolvasták a kiváltságlevelet. A bevételekről és kiadásokról a könyvben pontos számadást vezettek. A bevételt a tagdíjak, felvételi díjak és boltbér adta. A tagdíj évi 1 forint. A földvételeért 200 denárt, 4 font viaszt, kellett adni s nagy lakomát rendezni. A kiadások közt állandóan szerepel a bírónak adott kötelező ajándék; ez rendszeren bors és sáfrány. Állandó évi kiadási összeg, a nagy mennyiségű gyertya, amelyhez a viaszt a tagok felvételekor és büntetési díjakként adták össze. Nagy szerepet játszott a lakoma. Lakomát tartottak bíróválasztáskor, új tag felvételkor, farsangvasárnapon s egyéb összejövetelek alkalmával.

A tagfelvétel nem történt tömegesen, hanem évenként; csak 1—2-öt vettek fel. A tagok száma nem éppen nagy. Legtöbben vannak 24-en a XVI. sz. végén, legkevesebben 6-an, e századok elején. A felvétel nem volt szigorú feltételekhez kötve. Felvették, akik „életeket kereskedéssel tápláltak.“ Idegennek jó nemzetség levelet kellett hozni, az inasévekről bizonyítványt és legalább a megállapított díjat a társaság ládájába befizetni.⁴

A kereskedelem akadályai általában.

A középkor embere megvetette az anyagi javakat, elítélte a vagyongyűjtést. Ez a szellem nem kedvezett a kereskedelem fejlődésének, mivel ezt igen alkalmasnak tartotta a pénzvágy felébresztésére.¹ Köztudomású, hogy a középkor híres írói mennyire elítélték a kereskedelmet, amely szerintük elpuhulttá és nyereségvágyóvá teszi az embert. Az első kereskedők: a vándorló, kiüldözött örmények, görögök, zsidók, menekülő németek, mind szédett-vedett népség voltak. E kor tehát nem hagyta szabadjárá a kereskedelmet, hanem igyekezett megszorítani. Erre való volt a cérendszer.

³ Magy. Gazd. Tört. Szemle. X. évf. 344. l.

⁴ Kerékes: Polg. társ. 60. l.

¹ Paulinyi Oszkár: Ipar, kereskedelem. Magyar Művelődés történet. Bp. 1939. II. k. 174. l.

amely felügyeletet gyakorolt a gazdasági élet minden ágára; megszabta az árucikkek minőségét, mennyiségét, árát, stb. Nagy akadályai voltak a kereskedelemnek, a rossz utak és a közbiztonság hiánya is.

Nem voltak köziedésre alkalmas utak s a folyók szabályozatlanok voltak. Tolvajok és rablók garázdálkodnak, elveszik a leveleket, árúkat. Az utak javításának ügye és a közbiztonság fokozása, az országgyűléseken állandóan szerepel. Az 1548. évben törvényt hoznak, hogy az utak mindkét oldalán 200 ölnyi távolságra az erdőket ki kell m-tani. Az utak fenntartása a XVI. század végéig magánadako-zás tárgya volt.² Nemcsak tolvajok és vándorló útonállók, hanem olykor főurak s főleg idegen katonák irányították a rablásokat, a kereskedők kifosztását. Fegyveres kíséret nélkül nem volt tanácsos útrakelni. A kereskedelem már telje-sen megbénult. Ekkor 1531-ben Felsőmagyarország városai Kassán gyűlést tartottak és elhatározták, hogy követeket küldenek a királyhoz és jelentik neki, hogy Zápolyához áll-nak, ha nem védelmezi meg őket a katonaság zaklatásai ellen.³ Az 1548. évben pedig a rendek írásbelileg kérik a királyt, tegye kötelességévé a fő- és alispánoknak, hogy az utak biztonsága felett őrködjenek.⁴

Nagy akadály volt még a kereskedelemnek, a vámok-kal és harmincadokkal történt visszaélés. Csaknem minden nemes szedett birtokain vámot, az ország szélein pedig har-mincadot. De nemcsak így önkényesen zsaroltak, hanem éppúgy, mint az árúmegállító joggal rendelkező városok: egyszerűen kényszerítették a kalmárokat (kereskedőket), hogy arra utazzanak. Történtek visszaélések a törvényes vá-mok és harmincadoknál is, ami szintén nagyon nehezítette a kereskedést. A harmincad hivatal tisztviselői, a zavaros időkben önkényük szerint szedték a vámot. Az 1567-iki or-szággyűlésen panaszkodnak a rendek, hogy a harmincado-sok minden ökor után nyolc denárt követelnek, azelőtt pe-dig egy egész falkáért fizettek két denárt.⁵ Máskor meg a

² Jantsits Tibor: I. m. 85.

³ Kassa város titk. lev. 2. sz.

⁴ Magyar Országgyűlési Emlékek. Kiadja a M. Tud. Aka-démia III. 188. l.

⁵ Horváth Mihály: Az ipar és kereskedelem története Magyar-országban, a három utolsó század alatt. Buda, 1840. 51. l.

harmincadosok nagy mértékben úzték a csalást, megegyeztek a kereskedőkkel. Így jöttek rá egy igen nagy csalásukra, 1558-ban. Kitűnt, hogy már évek óta csalják a kincstárt és 55,893 ft. 86½ kr.-al károsították meg.⁶ Sokszor gátolták a harmincadosok munkáját, a csempészés megakadályozásában és a tilos utak őrzésében.⁷ Bénítólag hatott a kereskedésre a sokféle mérték és pénznem is. Majdnem minden vidék, minden nagyobb város, más-más mértéket használt. Nem csekély akadály volt a kereskedésnek a sokféle ingatag pénz. Különösen a határvidéken sok volt használatban. A zavaros idők következménye volt a sok hamisítás és rossz pénzverés is. Zápolyai által veretett pénzt olyan rossznak minősítették, hogy a szepesi városok elrendelték, mi szerint száz zápolyai dénárért csak tizennégy adassék.⁸ Akadály volt továbbá a kereskedelemnek azon európaszerte elterjedt szokás, hogyha valamely város polgára adósa maradt egy más városban valakinek, a hitelező bármely polgáron, aki az adós városában lakott, erőszakkal behajthatta az adóságot. Ilyenkor az illető város polgárai személyesen tartoztak oda elmenni, ahol polgártársukkal így bántak el.

A török benyomulása után különösen nagy nehézségekkel kellett a kereskedőknek megküzdeniök. A XVI. és XVII. század az egész ország gazdasági leromlását hozta magával. Az általános elszegényedés folytán, az igények kisebbedtek; ami a kereskedelemnek általános pangására vezetett. A török hódoltság idején, Kassát kedvező földrajzi helyzete miatt, minden hadviselő fél elfoglalni igyekezett. Kassának az volt e korban a helyzete, hogy se déli, se nyugati vagy keleti irányban nem folytathatott kereskedelmét; természetsszerűleg észak felé kellett terelnie kereskedelmének irányát.

A kereskedelmi utak.

A kereskedelem csak ott lehet virágzó, ahol jó utak vannak. Tudatában voltak ennek az emberek már a legrégebb időtől fogva. A kereskedelem fejlesztése, pénzügyi

⁶ Takáts Sándor: A harmincadosok elleni vizsgálat 1560-ban. Századok 1899. 247. l.

⁷ Kemény Lajos: A kassai harmincad története a XVI. század végéig. Magy. Gazd. Tört. Szemle, 1894. évf. 305. l.

⁸ Horváth: I. m. 53. l.

okokból elsősorban a királyoknak okozott nagy gondot. Hazánk kereskedelmi kapcsolatainak kiépítését az Anjouknak, különösen pedig Nagy Lajosnak, köszönheti. Uralkodása alatt épülnek ki az ország főútvonalai is. Az élénk kereskedelem Lengyelországgal, nagyrészt a Kassán átvezető útvonalon bonyolódott le. Nagy Lajos halála utáni korszakban, a magyar-lengyel politikai jóviszonyban és ezzel összefüggően a kereskedelmi életben visszaesés mutatkozott. A török hódoltság idején azonban, mivel az ország déli részével csaknem teljesen megszűnt az összeköttetés, ismét a Magyarországhól Lengyelországba vezető főutaknak lett igen nagy jelentőségük. A magyar-lengyel kereskedelem főere és egyben a legrégebbi út, amely hazánkat Lengyelországgal összekötötte: azon út volt, amely Kassától Danzigig vezetett. Már a XIII. század óta igen nagy forgalom bonyolódott le itt s arról a kereskedők szekerei sohasem hiányoztak.¹ Kassáról kiindulva Eperjesen, Bártfán, Lublón, Ó-Szandecen, Új-Szandecen, Lipnicán, Bochnián át, Krakónak tartott ez az út.² Ezen az úton szedték a kassaiak a harmincadot. A kassai harmincadnak Lublón volt a fiókja, amelyhez a város nagyon ragaszkodott és nem engedte, hogy más út törésével a kereskedőket eltereljék és ezzel megfosszák a várost a bevétel egy jelentős részétől.³ Krakó volt tehát az egyik gócpontja a Kassától Lengyelországba vezető útnak. Az út másik elágazása Lembergbe, majd ezen út Oroszországba vezetett. A lembergi út a vereckei s a duklai hágón haladt át. Legfontosabb volt a Krakó felé vezető útvonal, amely mint mondtuk, a keleti tengerhez vezetett. Ez Kassáról kiindulva a Tarca völgyében ment, vagyis azon az úton, amelyet már a rómaiak is használtak, amit számtalan lelet is bizonyít. Később a középkor végén a Hernád és Vág völgyében Kassa és Zsolna között, a még 1364-ben Nagy Lajos által épített út lett igen forgalmas. Ezen mennek a Hernád völgyében Korompáig, innen pedig Lőcsén és Lublón át Lengyelországba.⁴ A bort, amely fő kiviteli cikk volt a XVI.

¹ Divéky: I. m. 22. l.

² Kutzela Stanislaw: Handel Krakowa w ikach sriednich natle stasunkow handlonych polski. Krakov. 1902. 9. l.

³ Kemény Lajos: A kassai harmincadtörténete a XVI. század végéig. M. G. T. Sz. 1894. évf. 305. l.

⁴ Divéky: I. m. 22. l.

sz.-ban, árúvesztés terhe alatt a következő útvonalon kellett szállítani: Jaliskon, Duklán, Rymanowon, Sandekon, Biecen, Novitargon, Krosnon, Samboron, Lysken, Strytin, Jordanowon és Zmigrodon.⁵

Az utak hosszúságát leginkább mérföldekkel mérték, amely távolságot kövekkel jelölték. Az egykori feljegyzések gyakran öl és lépésnyi távolságokról is szólnak.⁶

Vámok, harmincad és árúmegállítójog.

A középkori illetékes tényezők intézkedéseit figyelve, a vámokkal kapcsolatban láthatjuk, hogy azok sokszor nem a kereskedelem érdekeit szolgálták a vámok szabályozásában, hanem egyéni hasznukat nézték, vagyis ők a vámból minél nagyobb jövedelmet igyekeztek húzni. Ez a politika a forgalomra és kereskedelemre határozottan káron befolyást gyakorolt, a vámszedőhely tulajdonosának zsebét pedig annál hatékonyabban növelte.¹

A kereskedelem érdekei ezek miatt mellékesek voltak. Ha a király a háború költségeire vagy egyéb kiadásokra adó felemelést kívánt, a rendek a vámok és harmincadok felemelését ajánlották a királynak.² Vámokat szedett a kamara az ország szélein és az ország belsejében. A városok polgárságának így Kassának is kiváltsága volt a vásár-, rév-, út stb. vám alóli részben, vagy egészben való mentesség.³ A nemesek hasonlóan mentesek voltak a vámfizetések alól sőt, még ők önkényesen állítottak fel birtokaikon vámszedő helyeket. E mellett a vámszedők, a kamarák, városok és magánosok megbízottai, lelkiismeretlenül jártak el, a törvényesnél magasabb vámot szedtek. Kassa különösen híres volt a vámszedés szigorúságáról, ezt megszenvedték úgy a magyar, mint külföldi, különösen pedig a lengyel kereskedők.⁴

A kereskedelemre nézve a vámoknál még fontosabb volt

⁵ Horváth: I. m. 84. l.

⁶ Jantsits: I. m. 86. l.

¹ Jantsits: I. m. 63. l.

² Divéky: I. m. 19.

³ Endlicher Stephanus: Rerum Hungariorum Monum Arpadiana Sangalli. 1847. 505. l.

⁴ Piekosinski Fr: Leges, privilegia et statutus Civitatis Cra-coviensis. 1876. I. Vol. I. pag. 5.

a harmincad. A harmincad a királyok egyik főjövedelmét képezte, melyet saját tetszése szerint elajándékozott, bérbe adott vagy ami leggyakoribb volt, adósságainak törlesztésére fordított. A XV. század utolsó évtizedeiben évi 80—100.000 arany forint jövedelme volt a királyi kincstárnak a harmincadból.⁵ Mint a neve is mutatja az árúnak, vagy az értékének harmincadik részét szedték királyi vám fejében.⁶ A harmincadot nem lehet kizárólagosan határvámnak gondolnunk.⁷ Idővel a jellege változáson ment át. Szent László idejében még nem szedtek határvámot. Kálmán uralkodása alatt azonban már szerepel a vámszedő az ország kapuinál. Róbert Károly idejében pedig, már van árú utáni értékvámolás, az ország belsejében, a városokban.⁸ Eleinte csak a behozott árúk után szedték a harmincadot; 1380 óta a külföldre szállított kereskedelmi árúk is, a harmincadolás tárgyát képezték.⁹

A városok igyekeztek a harmincad-hivatalt területükről eltávolítani, mert ez rontotta a kereskedést. Pozsony is tiltakozott a harmincadhivatal ott való elhelyezése ellen.¹⁰

A királyok egyes városok polgárainak a harmincad fizetése alól, teljes vagy egész mentességet ad. Így adott Sopronnak Nagy Lajos e város bora és gabonája után teljes, egyéb árúi után fél harmincadmentességet. Vonatkozhatott a harmincadmentesség a behozott vagy kivitt árucikkekre.¹¹ Így 1374-ben Zsigmond a pozsonyiaknak az importált árucikkek tekintetében engedélyez teljes harmincadmentességet. Kassa az első kedvezményt a harmincad fizetésre nézve

⁵ Paulinyi Oszkár: Ipar, kereskedelem. Magyar Művelődéstörténet. Bp. 1939. II. kötet. 169. l.

⁶ Acsády: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt 1526—1564, Budapest, 1888. 123—124 l.

⁷ Takáts Sándor: A magyar vámrendszer az Árpádok és Anjouk alatt. Székesfehérvár 1907.

⁸ Domanovszky Sándor: A harmincadvám eredete. Bp. 1916. 15. l.

⁹ Kováts Ferenc: Nyugatmagyarország áruforgalma a XV. században a pozsonyi harmincadkönyv alapján. Bp. 1902. 2. l.

¹⁰ Fejér Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Buda, 1829. X. 20. l.

¹¹ Házi Jenő: Sopron szab. kir. város története. Sopron, 1921. I. k. 17. l.

1404-ben nyerte, amikor Zsigmond 10 évre elengedte a város polgárainak a fizetendő harmincad felét, mert a falak és bástyák építése sokba került a városnak és azonkívül is egyéb szolgálatokat tett a királynak.¹² A kassai harmincad alá tartoztak: Kassa, Lőcse, Eperjes és Bártfa harmincadhivatalai s ezek fiókjai: Lubló, Ó-falu, Sztropkó és Homonna.¹³ Ezeknek kezelését V. László 1453-ban Kassának engedi át. Azonkívül fölmenti a kassai polgárságot a harmincad fizetése alól, azon 33.000 forint tartozás fejében, amely a várossal szemben terhelte. Ezt a mentességet Mátyás is megerősítette.¹⁴ Az 1484. évben megtudjuk, hogy a kassai harmincad, amelyet Kassa város bérelt, 5000 forintot jövedelmezett.¹⁵ 1494-ben pedig évi 5000 forint bért fizet a város Zápolyai nádornak.¹⁶ A féléjegyzésekből láthatjuk, hogy a kassai harmincad évente átlag 5000 forintot jövedelmezett a XVI. században. A város polgárai gyakran élveznek harmincadfizetési mentességet és jogot nyernek a harmincadok beszedésére, de ezt esetről-esetre a király engedélyezi, valamely tartozás visszafizetésekképpen. A XVII. században a szepesi kamara harmincadai között, nem a kassai harmincad volt a legjövedelmezőbb, hanem a tokaji. A XVI. sz. elején már évi 30.000 forintra rúgott ez a jövedelem. Nem a bor volt a harmincad főjövedelme, mint gondolni lehetne, hanem a marhakereskedés. Ugyanis Tokajnál volt a Tisza egyetlen hídja és az Alföldről hajtott marháknak mind ezen kellett átvonulni. A kassai polgárok viszont 1510-ig harmincad mentességet élveztek és azután is gyakran. Így 1608-ban is 2657¹/₂ hordó bort szállítottak Lengyelországba, aminek harmincada 520 forint lett volna.¹⁷

A harmincadot eleinte árúban fizették. A XV. századtól kezdve minden kereskedelmi tárgy után fizetendő összeg meg volt állapítva. Kassa pl. minden hordó bor után 1550-ben 25

¹² Kassa város titkos levélt. Tricessima 1 sz.

¹³ Kemény Lajos: A kassai harmincad története a XVI. század végéig. M. G. V. Sz. 1894 évf. 303. l.

¹⁴ Hajnik Imre: Adalékok a magyar kereskedelem történetéhez, a vegyes házakbeli királyok alatt. Századok 1686. 145. l.

¹⁵ Kassa város nyilv. lev. 563. sz.

¹⁶ Történelmi Tár 1883. 591. lap.

¹⁷ Takáts: Borkivitelünk Lengyelországba 1610 és 1611-ben. M. G. T. Sz. 1899. évf. 87. l.

denárt szedett. Sokszor az országgyűlés állapítja meg egy-egy fontos kereskedelmi cikk harmincadát. Így 1548-ban kimondja, hogy egy ökör után $1\frac{1}{2}$ forintot fizessenek, amely összeget 2 forintról szállította le az országgyűlés.¹⁸ Szedték azonban sokszor az árúkból is a harmincadot. Ahol természetben szedték be a vámot, az ott 1625-től 5 százalékban alapodott meg.¹⁹

A harmincad volt tehát a királyaink egyik legrégebb és legjövedelmezőbb bevételi forrása. A XVI. század második felétől kezdve sokszor meg is haladta, a százezer forintot.²⁰

Nagy szerepet vitt ezen kor kereskedelmi életében az egyes városok árúmegállító joga is, mely a vagyonosodás; anyagi fölemelkedésnek egyik legfontosabb tényezője volt. E jog lényege az volt, hogy bizonyos útirányban haladó kereskedők nem mehettek el oly város mellett, amely árúmegállítási joggal bírt, hanem a kereskedők itt árújukat lerakni és bizonyos napon át vásárt tartani és árújukat egészen vagy részben árúba bocsátani tartoztak. Korlátlan mennyiségben csak az illető város polgárainak adhatott el. Az útmegszakítás, a városi kiváltságlevelekben külön megszabott ideig (3—15 napig) tartott.²¹ Ha az idegen kereskedő értékesíteni nem tudta árúit, azokat Kassánál tovább nem szállíthatta, csakis hazavihette. Így gyakran megtörtént, hogy a kereskedő csakhogy ne kelljen árúját elárúsítatlanul ismét hazaszállítani, jutányos áron is eladta a városi kereskedőknek.²² A városba hozott árúk további eladásának haszna, az illető város polgáraitra háramlott. Ily kiváltsággal bírt Kassa is. Kassa 1347-ben Nagy Lajostól nyerte az árúmegállító jogot, amely úgy a hazai, mint a külföldi, a város felé északról és délről jövő kereskedőkre kiterjedt.²³ E rendelkezés értelmében a lengyel és orosz árúkat hazánkban, csak Kassa adhatta tovább. Az északkeletfelé kimenő árúkat szintén csak Kassáig hozhatták a hazai kereskedők; innen tovább

¹⁸ Jantsits: I. m. 65. l.

¹⁹ Horváth: I. m. 83. l.

²⁰ Acsády Ignác: Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. században. Bp. 1889. 44. l.

²¹ Csizmadia: I. m. 29. l.

²² Ortway: I. m. II. k. 504 l.

²³ Kassa város titkos levélt. Privilegia nro 3.

csak a kassaiak vihették.²⁴ Ezt Zsigmond megerősíti és kibővíti 1404-iki kiváltságlevelével. Egyedül a kassai kereskedőknek engedi meg, hogy idegen kereskedőktől nagymennyiségű árukat vásároljanak. Nem kassai kereskedőknek pontosan előírja minden árucikre a vásárolható korlátolt mennyiséget.²⁵ Kassa sokat versenget e jog miatt Lócsével, míg végre II. Ulászló Kassa javára döntötte el az ügyet.²⁶

Kassa kedvező földrajzi fekvésénél fogva az árúmegváltó jogát sikeresen gyakorolhatta. Nagyon nehéz volt kikerülni a legtermészetesebb átkelőhely útvonalán fekvő Kassa városát. Mondhatjuk tehát, hogy Kassa kereskedelmi gócponttá növekedését kedvező földrajzi fekvésén kívül, elsősorban árúmegállító jogának köszönhette. Éppen ezért természetesen a város a végsőkig ragaszkodott ehhez a jogához. A kereskedő céh is szabályai közé iktatta, hogy az idegen kereskedők marhájukat a városban letenni és eladni tartoznak. Az ez ellen vétők áruikat elkobozzák, amelyeken Kassa és a társaság $\frac{2}{3}$ és $\frac{1}{3}$ részben osztoznak.²⁷

Buda 1241-ben, Győr 1271-ben nyert árúmegállító jogot. 1402-ben pedig Zsigmond Nagyszombatnak, Pozsonynak, Sopronnak és Bártfának²⁸ adja meg e kiváltságot, mely szerint e városokban minden idegen kereskedő köteles áruit lerakni, viszont e városok kereskedőinek megengedi, hogy az egész országban szabadon vihetik tovább áruikat, rájuk vonatkozólag hatályon kívüli minden árúmegállító jog.

A XV. és XVI. században az ország nagy kereskedelmi gócpontjai a határszéli városok: Brassó, Kassa, Bártfa, Nagyszombat, Pozsony és Sopron lettek, melyek Magyarországot tökéletes kereskedelmi kordonnal vették körül, azon át idegen kereskedő az országba nem jöhetett.²⁹ A XVII. században hanyatlani kezdett az árúmegállító jog s lassan, mint idejét múlt intézmény egészen megszűnt.

²⁴ Kerekes: Kassa árúmegállító jogának felújítása és kihirdetése. Századok. 1912. 133 l.

²⁵ Zsigmond 1404. Nyilván. levélt. 433 sz.

²⁶ Farkas Róbert: Kassa árúmegállító joga. Kassa. 1893. 24. l.

²⁷ Kerekes: Polg. társ. 63. l.

²⁸ Iványi Béla: Bártfa szab. kir. város levéltára. Bp. 1910. I. 8. l.

²⁹ Pleidell: I. m. 71 és 72. l.

Kassa hazai összeköttetései.

Kassa mint az Északmagyarország legjelentékenyebb városa úgy közeli, mint távoli vidékével élénk kapcsolatot tartott fenn. A környező községekkel, amelyek közül 26 Kassa jobbágyfalva volt, igen gyakran érintkezett. A gazdasági ügyek vezetésére a városnak állandó megbízottjai a falvakon a gróftisztek voltak. Ezek intézték az összes gazdasági természetű ügyeket. Mivel Kassa kereskedelmi gócpont volt, az árúk összegyűjtése és szétosztása végeett nemcsak a szomszédos megyékkel és országrészekkel, hanem egész Európával élénk összeköttetésben kellett lennie. A hazai vidékek közül a Szepesség jelentette a legforgalmasabb vidéket a kassai kereskedőkre nézve. Miskolcra feltűnő kevés említés történik, Rozsnyóról már több. Legtöbb pedig Budáról, Pestről, Bártfáról.¹ Bártfával igen gyakran érintkeztek a kassaiak, főleg vásznat hoztak be, ez volt a kereskedés főárgya.² Mint az ország minden jelentőségteljesebb városa, úgy Kassa polgárai is fölkeresték Budát, amely az ország központja volt és így főleg az átvonuló kereskedelemben igen nagy szerepe volt. Budán haladt át Görögország felé és az afelől jövő keleti kereskedelem. A Bécs felé haladó kereskedelem is Budán ment át. A konstantinápolyi kereskedésnek állandó útja szintén Budán vonult keresztül, a XIII és XIV. században.³ Mivel pedig Lengyelország és Oroszország felé Budáról Kassán át vezetett az út, Buda és Kassa kölcsönösen érintkeztek egymással.⁴ Kassa a nyugati cikkeket, posztót, norringbergi árukat, gyarmatárúkat stb. vette Budától, s ide a lengyel árukat, posztót, ónt, a bányavárosok termékeit adta el. Kassa város jegyzőkönyveiben sok feljegyzés szól erről.⁵ Eperjes bár közel van Kassához, nem sokszor van megemlítve. Nagybányán már több ügyük akad a kassaiaknak. Különösen sokat pereskednek a kassai polgárok a bányaiakkal. A sáros-pataki zsidó kereskedők Kassán gyakran megfordultak.

¹ Kerekes: Kassa polgársága, ipara és kereskedése a középkor végén. Bp. 1913. 55. l.

² Fejérpataky: I. m. II. k. 420. l.

³ Salamon: I. m. II. k. 420. l.

⁴ Csánki Dezső: Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában. Bp. 1880., 32 l.

⁵ Kerekes: Kassa polgársága, ipara és kereskedése.

Pesttel éppúgy, mint Budával, az északfelé irányuló kereskedelem kapcsán jutottak érintkezésbe a kassaiak. Pest volt ugyanis az alföld ló, marha és bor fővásárlója. A híres szerémi bort innen szállították Lengyelország felé. Magától érthető, hogy a közlekedés folytán Kassa és Pest között számos üzlet jött létre. Különösen sokat szerepel a Stadtbuchban Thurzó János, sok bánya tulajdonosának a neve, ki állítólag Velencében leste el a rézolvasztás finomabb módját, melyet a köztársaság halálbüntetés terhe mellett őrzött.⁶

Buda megszállása után az ország déli részével megszűnt Kassának az érintkezése. Az egész török megszállás ideje alatt szigorú tilalmak vannak a hadászatiilag felhasználható anyagok kivitelére, a megszállt részekbe.⁷ A fegyverszünetek idején helyreálló kereskedést, főképp görög-örmény kereskedők bonyolítják le Kassa és a megszállt részek között.⁸ Betelepültek Kassára is és hiába küzdenek ellenük Kassa régi kereskedő lakói, itt maradtak a városban, csupán a polgári eskü letévését kívánták meg tőlük.⁹ Általában kevés kereskedőnek volt kedve és bátorsága a török alatti részekre utazni, még azon esetben is, ha biztosító útlevelet nyert a basáktól, mert számtalan példa mutatta, hogy az sem nyújtott kellő védelmet a kifosztás ellen. A görög-örmény kereskedők ott-honosan mozogtak úgy a török birtokában lévő országokban, mint a keleti tartományokban.

Magyar-lengyel kereskedelmi kapcsolatok.

Magyarország és Lengyelország között közeli szomszédságánál fogva, már az Árpádház királyai alatt élénk kereskedelmi összeköttetés állt fenn. Szorosabb viszonyba azonban Magyarország csak az Anjouk alatt jutott Lengyelországgal, amely akkor élte fénykorát és kifejlett nemzetgazdasági életével szükségkép élénkítőleg hatott Felső-Magyarország kereskedésére. E kereskedésnek főszerepvivői hazánkban a kassaiak lettek. Első bizonyossága ennek, hogy 1324-ben Kassa és Krakó városok egyezsége kötnek, amelynél fog-

⁶ Salamon: I. m. I. k. 64. l.

⁷ Metzner Károly: A török dúlás békeévei. Szeged, 1928. 56. l.

⁸ Horváth: I. m. 87. l.

⁹ Kerekes: Jövevény alföldiek és görögök Kassán 1660—1662. Századok 1911. 289. l.

va kereskedők kölcsönösen szabadon kereskedhetnek, a két városban.¹ A királyok számos rendelettel támogatták Kassa lengyel kereskedelmét, amely különösen Nagy Lajos alatt igen megélénkült. Ez uralkodó már 1344-ben védelmébe vette a kassaiakat, amidőn árúikkal Galiciát vagy, mint az okmány mondja, a műszka földet látogatták; a visszaélések megakadályozását szigorúan meghagyván a ruthének kapitányainak Deckl grófnak.²

Kassa már a természettől fogva is, a Lengyelország felé irányuló kereskedés lebonyolítására volt hivatva. Kassa három oldalról hegyvidékkel övezve, délen pedig az Alföld felé nyitva, a dombvidék és az alföld természetes találkozó helye volt. A Hernád völgyében feküdt, amely folyó a Felvidéket a Tisza és Bodrog vidékével kötötte össze. A különböző vidékek terményeit itt cserélték ki. Az északiak itt találtak legkönnyebben az alföldiekkel, akiknek nyersárúira, gabonájára és borára volt szükségük. Az alföldiek viszont a hegyvidék terményeiért jártak ide.³ Kassa kedvező földrajzi helyzetét fölismerte Nagy Lajos királyunk és azon volt, hogy Lengyelország felé elsőrangú kiviteli gócponttá tegye. Ezért 1347-ben Kassának adott kiváltságlevélben az is fentfoglaltatik, hogy a Hernádtól lefelé haladó kereskedők kötelesek Kassán megállni.⁴ Vagyis ez azt jelenti, hogy a lengyel kereskedők Kassán túl nem mehetnek, hanem kénytelenek itt lerakni árúikat. Az 1361-ben kiadott kiváltság levelében pedig különben ki is emeli, hogy a Lengyelországból jövő idegen kereskedők kötelesek árúikat Kassára hozni és itt eladni.⁵ Magyarhon termékeit viszont a kassaiak szállították Krakkó és Lengyelország felé, hol Nagy Lajos alatt és a későbbi időben is árúik után a vámoknak csak a felét fizették.⁶ A kassai kereskedők a magyar-lengyel kereskedelmet lebonyolítva, közvetve hozzájárultak Maagyarország akkori jólétéhez és felvirágoztatásához. A későbbi uralkodók: Zsigmond, V. László, Mátyás, a kiváltságok egész sorával meg-

¹ Piekosinszki Fr.: Codex Diplomaticus civitatis Cracoviensis. Cracoviae. 1879. I. 17. l.

² Kassa város titkos levélt. Telonium nro. 4.

³ Divéky: I. m. 8. l.

⁴ Farkas: I. m. 7. l.

⁵ Kassa város titkos levélt. Depositorium nro. 2.

⁶ Kassa város titkos levélt. Telonium nro. 9.

erősítik a kassai kereskedők helyzetét és megvédik szerzett jogaikat.

Kassa város tehát, amint említettem, természetes helyzeténél fogva és királyainktól kapott kiváltságainál fogva, a magyar-lengyel kereskedelem hazai főhelye volt. A város Stadtbuch-jai és oklevéltára igen sok adatot tartalmaznak erre vonatkozólag. Az oklevelek szövegéből élénk tárul az akkori forgalom nagysága, szelleme, és egész szervezete. A kassai kereskedők már a legrégibb időtől fogva főleg posztót vásároltak Lengyelországban.⁷ Kassa részére legtöbbször Krakkón vásárolnak. A vásárolt árúért sokszor csak hosszú idő után fizettek a krakkóiaknak.⁸ Általános szokása úgy a magyar, mint a lengyel kereskedőknek, hogy az adósságok ügyében kölcsönösen egymás városi tanácsához fordultak és ezek igyekeztek elintézni a vitás kérdést. Felszólítják a másik város tanácsát, igyekezzék behajtani a követelést, mert különben kénytelenek lesznek más hatalomhoz fordulni.⁹ Ha ez nem hozta meg a kívánt eredményt, akkor a királyokhoz fordultak. A magyar és lengyel király tehát többször levelezett egymással és a városokkal is, ha a kereskedők hozzájuk fordultak. Az 1494. év április 24-én Ulászló levelet írt Kassához, hogy a krakkói kereskedők bizonyos, Kassa előtt ismert, ügyben megkeresték őt a lengyel király levelével. Ezért 3—4 vezető embert küldjön hozzája a város, hogy tudjon intézkedni.¹⁰ Az 1501. év március 31-én pedig Ulászló felhívja a kassai kereskedőket, hogy lengyelországi tartozásukat fizessék meg.¹¹ A külpolitikai viszonyoknak sokszor kedvezőtlen hatásuk volt a magyar-lengyel kereskedelemre; a háborúk a kereskedelmet fennakasztották.¹²

A XVI. században a magyar-lengyel kereskedelemben vagy ami egyetjelent Kassának Lengyelországgal való kereskedelmében, fennakadás állott be. Az egyik okot erre a rossz pénz szolgáltatta. A lengyelek e korszakban ugyanis nagyon

⁷ Kerekes: Magyar lengyel kereskedés a XIV—XV. században. Keresk. Szakokt. XX. évf. 249. l.

⁸ Kassa nyilv. levélt. 478. sz.

⁹ Kassa város levéltára 598. sz.

¹⁰ Kassa v. levéltára 713. sz.

¹¹ Kassa v. levéltára 811. sz.

¹² Kerekes: Magyar—lengyel kereskedés a XIV. és XV. században. Keresk. Szakokt. XX. évf. 249. l.

rossz pénzt vertek. Ennél sokkal nagyobb akadály volt a kereskedésnek, az ország mohácsivész utáni kettészakadása. Az ezt követő pártvillongások helye meg éppen Kassa környéke volt. Ezért Zsigmond lengyel király alattvalóinak gyakori panaszára, 1558-ban eltiltja a lengyel kereskedőket, hogy Magyarországra a só kivételével bármit is vigyenek. A magyarok azonban továbbra is vihetik Lengyelországba az árukat, és ott eladhatják.¹³

A török beköltözése az országba átmenetileg visszavetette ugyan a magyar kereskedelmet Lengyelország felé, a nehézségek eltűnése és enyhülése után azonban a XVII. században az újra felvirágzott, sőt bizonyos árucikkekben soha nem látott forgalmat ért el. A magyar kereskedők Lengyelországba gabonát szállítottak, de leginkább csak akkor, ha a lengyel föld termése nem sikerült. Szállítottak aszalt gyümölcsöt, mézet, szilvapálinkát, kendert, hamuzsirt, épületfát, gyapjút, nyers és kikészített bőrt, rezet, vasat stb.¹⁴ A behozott árúk kiváltképpen bőrökből, és gyári cikkekből állottak, amikkel az ország nagy részét ellátták. Az összes kiviteli forgalmat azonban, messze fölülmulta a borkivitelünk Lengyelország felé. Kassa borkereskedése már régi multú, de ekkor éri el tetőpontját. Nemcsak a kereskedők, hanem az összes kassai polgárok úgy a saját, mint a felvásárolt borokat szállították.¹⁵ Világosan mutatja borkereskedése szinte egyeduralmát az a kimutatás, amely szerint 1610-ben a kassai harmincad bevétele 5069 forintot tett ki, ebből a borharmincad 4995 forint.¹⁶ Ez a virágzó borkereskedés csak a XVIII. század végén Lengyelország felosztása idején hanyatlott alá ez az állapot.

Kassa kereskedelme nyugattal.

Kassa, mint Magyarország egyik legjelentősebb városa, nem maradhatott ki abból a kereskedelmi forgalomból, melyet hazánk a nyugati országokkal már a legrégebbi idők óta folytatott. Magyarország látta el ezüsttel és arannyal majd-

¹³ Horváth: I. m. 76. l.

¹⁴ Horváth: I. m. 83. l.

¹⁵ Egy kassai üzlet főkönyve 1776—1813. Keresk. Szakokt. XXIV. évf.

¹⁶ Takáts: Borkivitelünk Lengyelországba 1610 és 1611-ben. Magy. Gazd. Tört. Szemle. 1893. évf. 85. old.

nem kizárólag Európa piacait.¹ Különösen a bécsiekkel volt élénk összeköttetésük, akiknek a magyar nemesércekre, higanyra, rézre, gabonára, de főként szarvasmarhára volt szükségük.² A marhakereskedés volt e korszakban a nyugat felé irányuló kivitelünknek legfontosabb cikke. Kezdetei a középkor századaiban nyúlnak, de igazán nagyvonalú csak a törökvilág idején lett. Fellendülését a hódoltság idején elpusztult alföldi mezőgazdaság mozdította elő. Az átalakulás a földművelés elhanyagolására és az állattenyésztés egyoldalú felkarolására vezetett.³ A kassai kereskedők a Habsburg uralom kezdetétől fordulnak meg mind gyakrabban Bécsben. Bécs ekkor Európa kelet-nyugati útvonalán árumegállító joggal rendelkező, igen nagyforgalmú hely volt. A magyarországi és így a kassai kereskedőkre nézve is elkerülhetetlen volt a bécsi üzletkötés, mert voltak oly különleges fogyasztási cikkek, amelyeket egyedül innen szerezhettek be. Ruházati, divat és luxuscikkek, selyem, harisnya, keztyű, kalap, finom papír stb.⁴ Kassa XVII. századbeli nagy kereskedőinek üzleti könyveiben első helyen szerepelnek a bécsi bevásárlások.⁵ Vagy a magyar „kalmárok” hozzák Kassára az árukat, vagy a bécsiek látogatnak ide. A bécsi kereskedőktől mindent lehetett kapni. Ők járták Európa összes országait és a tengerentúli árukat is szállították. Sokat szerepelnek még Kassa város számadások és tilalmazások könyveiben a morvai, nürnbergi, boroszlói kereskedők ügyei; ezek egyben bizonyóságot tesznek, mily élénk kereskedelmi összeköttetés állott fenn a kassai és az említett városok kereskedői közt.

Behozatali és kiviteli cikkek.

Kassai kereskedőknek fő kiviteli helye Lengyelország volt. A magyar mezőgazdasági termények, állatok, ércek, ipa-

¹ Hóman Bálint: A XIV. századi aranyválság. Fejérvapatakyl emlékkönyv. Bp. 1917. 34. l. és Kovács Ferenc: A magyar arany világtörténeti jelentősége. Tört. Szemle. 1922.

² Tomaschek: Die Rechte und Freiheiten der Stadt. Wien I. 90. l.

³ Berlász Jenő: Ipar és kereskedelem. Magyar Művelődéstörténet. Bp. 1939. III. kötet 207. l.

⁴ Kerekes: Polg. társ. 185. l.

⁵ Kerekes: Kassa XVI. századbeli kereskedelme nyugattal. Keresk. szakokt. XIX. évf. 1910. 182. l.

ri készítmények, egyaránt piacra találtak Lengyelországban. A kereskedés főtárgyai, amelyeket Lengyelországba szállítottak, az ércek és a hegyaljai borok voltak. Bányatermékeink közül az arany, ezüst, vas játszott nagy szerepet a kivitelben. Lengyelországban szintén voltak híres bányák, de mivel a lengyel jog a bányászat fejlődésének nem kedvezett, e korban hanyatlásnak indultak.¹ Bár az arany és ezüst kivitele meg volt tiltva, mégis Kassán és a Szepességen át nagymennyiségű arany és ezüst szállításunk volt Lengyelországba.² A kassaiaknak az ezüst kivitelében szerepük volt. Ezt bizonyítja Bethlen Gábor hozzájuk írt levele, amelyben megtiltja az ezüstnek idegenbe való szállítását, mert ez nagy kárára van az országnak.³ Sokkal nagyobb arányú volt az arany és ezüst kivitelénél a réznek Lengyelországba való szállítása. Kivitel tárgyát képezték még, mint már részben említettem gyümölcs, méz, gyapjú, kender, szepességi vászon, nyers bőrök, hamuzsír, gubacs, szilvapálinka, antimon, salétrom stb.⁴ Lengyelországból való behozatalunk zömét a só tette. Értékesebb behozatali cikk volt, Észak-Európába állatjainak préme. Ezek a rendkívül keresett, északi síkságok alattvilága által szolgáltatott prémek. Moszkván és Krakón keresztül, a kassai úton jutottak hazánkba. Behozatal tárgyát képezte még a lengyel patyolat, lengyel fátyol, lengyel kés is.⁵ A behozatal Kassán keresztül, a város közvetítésével történt.

Nyugatról Bécsből, Csehországból, Lengyelországból juttattak el hozzánk a jobb minőségű posztók, selymek, fűszerek és általában oly fogyasztási vagy élvezeti cikkek, amelyek termelése a belföldön lehetetlen volt.⁶ A főkiviteli cikkünk a nyugati államokba a szarvasmarha volt.

A török hódoltság óta, a török árukkal való kereskedés is nagyban szerepelt Kassán. Nemcsak saját számukra vet-

¹ Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. Bp. 1880. 20. l.

² Divald József: Adalékok a szepesi bányászat történetéhez a XVII.-ik század elején. Tört. Tár, 1878. 687. l.

³ Divéky: I. m. 52. l.

⁴ Horváth: I. m. 57. l. és 83. l.

⁵ Kerekes: Polg. társ. 177. l.

⁶ Acsády Ignác: Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. században Bp. 1889. 48 l.

ték a kassaiak a török árúkat, hanem idegen országokba is továbbszállították. A város számadáskönyvei és jegyzőkönyvei is tanúskodnak a törökkel való kereskedés mértékéről és a behozott árucikkekről. Rengeteg feljegyzést találunk a törökkel való kereskedés szabályozásáról. Általában azt mondhatjuk, hogy a magyar-török kereskedelmi kapcsolatok nagyon élénkek voltak. Kassán voltak török boltok és műhelyek. Főbb árucikkek: gyapot, gyapjú, szattyán, patyolat, törökfonal, rizs, kés, déli gyümölcs, török selyem, török cérna, pipa, stb. Tőlünk csak bőrt, posztót és főleg rabszolgát igyekeztek átvenni.

Míg az ország nyugati részein a marhakivitelt volt legfőbb jövedelmi forrásunk, a borkivitelünk főleg Lengyelországba történt s a legnagyobb arányokat a XVI. és XVII. században öltötte. A török megszállás közvetve hozzájárult a magyar-lengyel borkereskedés fellendüléséhez. A törökök vallási tilalma nem engedte a bor élvezetét. A meg nem szállott országrészek gazdag bortermő vidékének, másutt kellett tehát keresni a piacot, a bortermés elhelyezésére. Ezt főképp az északi országokban találták meg, amelyek földje nem termi a szőlőt. Viszont az északi népek természete a nagy hideg miatt megköveteli a szeszesítalt. Azért is volt igen nagy arányú a borkivitelünk észak felé.⁷ A borkivitel teljes egészben Kassán keresztül bonyolódott le. A borszállítás mindkét országnak egyik legtöbbit foglalkoztatott feladata volt. Gyakori intézkedésekkel igyekeznek a saját érdekeiket megvédeni. A lengyelek 1578-ban kiadnak egy rendeletet, amely megtiltja saját kereskedőiknek a Magyarországból való borszállítást. Ezzel azt akarták elérni, hogy a magyar borkereskedők legyenek kénytelenek szállítani Lengyelországba a bort. Ez jelentette a harmincadjövedelem emelkedését, míg ha a lengyelek vitték volna be az országukba a bort, kisebb lett volna a jövedelem, mert ők nem fizettek vámot. Hasonló intézkedéssel viszonzta a magyar országgyűlés 1588-ban a lengyeleknek e lépését, midőn megtiltja a magyaroknak a borkiszállítását, de már 1595-ben megengedi. Nemcsak az országgyűlés, hanem Bethlen is megtiltja, hogy magyarországi bort Lengyelországba szállítsanak, mivel ő is azt akarta,

⁷ Divéky: I. m. 63. l.

hogy a lengyelek jőjjenek érte.⁸ Látjuk tehát, hogy a borkereskedés állandó gazdasági küzdelemre adott okot a két ország között. A borkereskedelem könnyebb lebonyolítása céljából, Kassa két borelosztó telepet tartott fenn Lengyelországban. Az egyik telep Duklán, a másik Jaszlóban volt.⁹ A bor kiviteli vámja elég magas volt, egy hordó után 2—3 forint. Lengyelországban még külön italadót is kellett fizetni, ami elég sok volt; 1635-től a magyarok egy hordó bortól 4 lengyel forintot fizettek.

A sok nehézség, zaklatás és magas vámok mellett is, a borkivitelünk e korban a legjelentősebb volt és messzire meghaladta a többi árúcikkekét. Erről némi képet a harmincadjövödelmek is nyújtanak; az 1610. évben Kassának 5069 forint, 69 denárnyi összes harmincadjövödelméből a borharmincad 4995 forintot tett ki.¹⁰ E nagymérvű kivitel azonban, mint már említettük, a XVIII. században a lengyel nemesség szegényedésével és országunk romlásával fokozatosan apadt. Azenkívül, a töröknek Magyarországból való kiűzésével nálunk is növekedett a fogyasztó közönség.

A vásárok.

A kereskedelem egyik legfontosabb gyakorlási módja, már a legrégebb időtől fogva a vásárok voltak. Hazánk városaiban már a rómaiak tartottak vásárokat. Királyaink kiváltságlevelaikkal tehát a kereskedelmi életbe a vásárokkal nem újításokat hoztak be, hanem csak kiegészítették, törvényes keretbe foglalták, védelmükbe vették és szabályozták a vásártartást. A vásár sok városban megelőzte a királyi privilegiumokat.¹ Később a királyok különös oltalmukba veszik a vásáron összesereglőket és főleg országos vásártartásával ruházták fel az egyes vásárokat. Ettől kezdve a vásártartáshoz királyi privilegium levél lett szükséges.² E korban a vásár-

⁸ Kerekes: Bethlen pénzjavítási törekvései: Magy. Gazd.-Tört. Szemle. 1901. 319. l.

⁹ Kerekes: Két magyar borkereskedő telep Lengyelországban a XVII. sz.-ban. Magy. Gazd.-Tört. Szemle 181. l.

¹⁰ Takáts Sándor: Borkivitelünk Lengyelországba 1610- és 11-ben. Magy. Gazd.-Tört. Szemle. 1899. 95. l.

¹ Ortway Tivadar: I. m. II. k. 2. rész. 13. l.

² Király: I. m. 202. l.

tartás a forgalom lebonyolításának legalkalmasabb és szinte egyetlen módja volt. A kezdetleges közlekedési eszközök, rossz utak, rablók s egyéb akadályok miatt nem közelíthették meg a vevők és eladók egyaránt olyan könnyen a városokat, mint ma. Ezért bizonyos helyeket és időpontokat kellett kitűzni az adás-vétel lebonyolítására. A városok vásárszabályzata, a helyi kereskedők érdekeit védte. A külföldi kereskedőknek legtöbbször csak nagyban engedik meg az eladást. A kereskedőkre nézve kettős jelentősége volt a vásárok látogatásának. Itt adták el az árújukat és egyúttal be is vásárolták a szükséges árucikkeket. A kereskedők a legtöbbször, amit az egyik vásáron megvettek, azt a másikon eladták és így fizették ki. Ez tette az ú. n. vásárkényszert vagyis a kereskedők kötelesek voltak, kitiltás terhe mellett, a fizetések lebonyolítása végett a következő vásárban is megjeleneni. A hitel lehetősége magával hozta már e korban a váltó és a vásári utalvány megjelenését. Ezeket a helybeli nagy cégekre bocsátották ki, amiáltal a sok pénzzel való utazás veszélyét igyekeztek elkerülni.³

Kassát Nagy Lajos ruházta fel országos vásártartás jogával 1347-ben. Évenként — mondja az oklevél, — Kassa országos vásárt tarthat, szentháromság vasárnaptól számítva tizennégy napon át. Az igazságszolgáltatási vásári ügyekben, a városhatósága alól egyedül a királyhoz lehet fellebbezni. A vásárra jövők bárhonnán is jönnek, mentek, minden néven nevezendő vámfizetés alól és vásáradónak sincsennek alávetve. Magokat a kereskedőket pedig, a vásárt megelőző időben tett adósságaik vagy kihágásaik miatt sem személyükben, sem javaikban letartóztatni nem szabad.⁴ A második országos vásárt, amely Erzsébet napját megelőző és azt követő hetekben tartatik, Zsigmondtól nyerte a város, 1392-ben.⁵ A vásárok száma idővel szaporodott; II. Lajos 1517-ben Kassának két vásártartásra ad szabadalmat, melyek a szent Kereszt feltalálásának (május 3) és Szűz Mária mennybementelének (augusztus 15) ünnepein és ezeket követő napokon tarthatók.⁶ Az 1574. évben II. Miksa a vásártartási jogról szóló szabadalomlevélben az eddigi vásárokon felül, Szent Fá-

³ Kerekes: Polg. társ. 201. l.

⁴ Kassa város titkos levéltára. Nundinae nro 1.

⁵ Kassa város titkos levélt. nro. 5.

⁶ Kassa város titkos levélt. Nundinae nro. 6.

bián és Sebestyén vértanúk ünnepén és az ezen ünnepet megelőző és követő napokon is engedélyezi a vásártartást, ugyanazon szabadságokkal és előjogokkal, amelyekkel más vásárok tartatnak. I. Lipót idejében viszont már Urnapján, valamint Nagy Boldogasszony ünnepén tartják a vásárokat. Lipót azonban, a város kérelmére, Áldozócsüdtörökre, illetve az Ur Színeváltozásának ünnepére való áttátelezt tartalmazó szabadalomlevelet ad ki.

A vásárookra vonatkozó királyi okleveleken kívül, a kassai kereskedők társaságának szabályzatában is gyakran találunk a vásárjárás veszélyei ellen hozott rendeleteket. Az egy-egy helyre menő kereskedők egyszerre induljanak. Az úton egy csoportban kell haladniuk, egyik a másikat nem előzheti meg. Az úton egymás iránt jóakarattal tartoznak viseltetni. Ha valakinek elakad a szekere, valamennyien siessenek segítségére. De nemcsak útközben, hanem a vásárnak a helyén is rendkívül szigorúan felügyeltek a békére. Ha valaki előbb érkezett, a sátorépítéssel várnia kellett addig, míg a többiek is megérkeztek. A sátrakat sorshúzás (nyílvetés) szerint kellett felállítani, 20 tallér büntetés terhe alatt. Több rendelkezést találunk ezenkívül, a tolvajok és útonállók ellen való védekezésre is. Ezekből kitűnik, hogy még a XVII. és XVIII. században, a modern rendőri felkészültség hiányában, a vásárjárók gyakran voltak kitéve, ily alkalmakkor az úton leselkedő rablók támadásának is.⁷ Az uzsorától is védik a vásárló közönséget: Ha valaki árújáért az illető árnál többet kér, büntessék meg és jelentsék a magisztratusnak!

A vásárjárásban nagy szerepük volt a fuvarosoknak is, mert az egyedüli szállítóeszköz a szekér volt. Kassán a helyben és a külvárosban Hohstáton lakókon kívül, egész falvak, foglalkoztak a vásári szállításokkal. A szállítót németül Fuhrmannak, magyarul szekeresnek hívták.

A kassai piac.

A kereskedés legfőbb helye a piac, mely a város főterén volt.¹ A kassai piacot nemcsak a helybeli, hanem a vidéki, sőt külföldi kereskedők is előzönlötték. Kassa város

⁷ Kerekes: Polg. társ. 65. l.

¹ Szentpétery Imre: Nemesi és polgári életforma. Magyar Művelődéstörténet. Bp. 1939. II. k. 327. l.

hatósága épúgy, mint a más városok előjárósága, szigorú rendelkezésekkel biztosította a piac békéjét. A városbeli embereknek joguk volt, hogy a szükségükre való elsőnek vásárolhassák be. Ezért Kassán a tanács meghagyásából a városbíró felügyel arra, hogy a kúfárok 10 óráig semmit ne vegyének meg, ha pedig valakit rajta kap, vegye el a marháját.²

Kassán a hét minden szombatján volt heti piac, amint a számadásokból kitűnik.³ Budán pl. két hetivásárt tartottak. A szerdai vásár a németek vására, a Nagyboldogasszony temploma előtti téren, a pénteki vásár a magyarság vására a Szent Mária Magdolna templománál.⁴ Brassóban szintén mint Kassán, minden héten szombaton volt a hetivásár. A város határmenti helyzetéből következett, hogy mindig valószínűleg kisebb fajta állatvásárt is tartottak ekkor.⁵

Volt azonban mindennapi piac is. Kassa városnak volt vásárháza és a piac körül árúsító bódék. A mai színház helyén lévő árúraktár üzlethelyiségeit a XV. században $\frac{1}{2}$ forintért, a XVI.-ban pedig 25 dénárért adták bérbe.⁶ Nagy raktárakra volt szükség, hogy a sok kül- és belföldi kereskedő kirakhassa és a vevő kassai kereskedő tovább adhassa az árút. A kereskedőknek a középkorban külön épületet állítottak fel erre a célra. Ez tulajdonképpen nem volt egyéb mint számos kis bódé fedél alá húzása. Így védték az eső, szél és a tolvajok ellen is az árút. Kassán a Főútcán, a piactéren volt ilyen nagy árúház-féle elárúsító helyiség. Legrégibb időben ezek a bódék a templom körül, a templomfalhoz támasztva, állottak. A vásárok ugyanis, úgy az országos, mint a heti vásárok, legtöbb helyen a népnek istentiszteletre történő összejövetelére vezethetők vissza. A környékbeli nép itt legalább hetenkint egyszer összejött és egyúttal az adás-vétel is megtartották. A vasárnapi népsokadalmat használták ki a kereskedők, hogy árúikon túladhassanak.⁷ Ezért vezetik sokan vissza a vasárnap elnevezését a vásárnapra.

Minden nagyobb városnak volt saját mértéke és mérő-

² Osváth: I. m. 152. l.

³ Rationes fori indicum anni 1735. Kassa v. levélt. 2303. sz.

⁴ Relkovic: I. m. 252.

⁵ Fráter: I. m. 22. l.

⁶ Kerekes: Nemes Almássy István Bp. 1902, 44 l.

⁷ Király: I. m. 201. l.

háza. A kassai mérőház a Fő-utcán, a fővásárhelyen volt. A Dóm falába volt befalazva a hiteles hossz mérték, amelyet csak a Dóm multszázadvégi restaurálásakor szedtek ki és sajnos nyomtalanul eltűntettek.⁸

A vásárbíró feladata volt felügyelni, hogy az árukat a város hitelesített súly, hossz és űrmértékével mérijék. Külföldön ügylet a vásárbíró a piacra került kassai készítményekre. Minden árút bélyegzővel kellett ellátni, amely jelezte az áru minőségét és a készítő helyét. E bélyegnélküli árút avagy olyat, amely nem felelt meg a vizsgálat igényeinek, egyszerűen elkobozta. A rossz minőségű árút megsemmisítette; a jóminőségű, de nem hitelesített árúnak a harmadrésze az övé volt. A XVII. századból egy fejedelmi lakodalom alkalmából vannak pontos adataink a piaci árakról. Ebből általános képet alkothatunk, hogy milyen áron keltek el a piaci árúk. Az 1626. évből való a következő szabott piaci árjegyzék:

1 tyúk 3, 1 kövér liba 6, 1 malac 8, 1 font szalonna 4, 1 font hús 2, borjúhús 3, ürühús 1 és $\frac{1}{2}$, sajt 3, vaj 7, gertya 5, 6 tojás 1 és $\frac{1}{2}$, kenyér három személyre 1, 1 font hal 5, 1 szekér széna 60, 1 szekér szalma 25, 1 szekér fa 28, 1 itce bor 1 és $\frac{1}{2}$, a közepes legjobb bornak itcége 8, középminőségűnek 4, 1 mérő búza 24, zab 15, árpa 16, rozs 12 denár volt.⁹

A kassai piacon az adásvétel fő tárgyát a nyerstermények képezték. Az alföldi terményfőlölesleg jó részét ide hozták. A város és vidéke pedig a nagymennyiségű borát árusította itt. Nagyon jelentékeny volt a kassai kereskedők közvetítő szerepe is, a külföldről behozott árúkkal. E tekintetben Kassa a szó valódi értelmében gyűjtő piaca volt a különféle árúknak. Ezek közül főlemlítendőek: a különféle selyem, bársony, olasz-, angol-, morva-, boroszlói posztó, lengyelpatyolat, barchet, mindenféle fonalak, zsinórok, szörmeárúk, prémek, bors, gyömbér, sáfrány, szekfűszeg, fahéj, rizs, narancs, citrom, mazsola, faolaj, gesztenye, nádméz és egyéb gyarmatárúk és déligyümölcsök, ékszerek, fegyverek, lószerszámok, egyházi felszerelések, ruházati cikkek stb.¹⁰

⁸ Kerekes: Polg. társ. 233 l.

⁹ Procollum Rerum Forensium 1626. Kassa v. l. 1457. sz.

¹⁰ Kerekes: Nemes Almácssy 66. l.

A magyar pénzérték alapját a XVI. és XVII. században a forint alkotta, mely száz denárra oszloti. Kassa város számadáskönyveiben is ez a használt pénznem. Az ország más városaiban azonban más pénzegységet is használtak.

A Brassó város számadásai csak forintban és asperben számolnak el.¹¹ Pozsony város számadáskönyve pedig a font, schilling, dénár pénzértékeket használ.¹² Természetesen Kassán is sokféle pénz volt használatban. Egy adós 1610-ben Kassán a szepesi kamarának a következő részekben fizette tartozását: 1. aranyban, 2. tallérban, 3. in ducis, 4. in albis, 5. in grossis, 6. in vetusta moneta hung és 7. in bascis. Ez azonban még sem merítette ki a forgalomban lévő pénznemeket.¹³ A kassai kereskedők üzleti könyveiben, a fent említett két pénz, a forint és dénár szerepel túlnyomólag. De külföldi árúk beszerzésénél és fizetésénél, gyakran előfordulnak a rajnai arany, rajnai tallér, rajnai forint s egyéb idegen pénznemek.¹⁴

A középkorban több magyar város birtokolta a pénzverés jogát, ami nagy hasznot jelentett. A visszaváltás ugyanis mindig csekélyebb áron történt, mint amilyen a visszaváltott pénz, név, súly vagy vegyértékének megfelelt.¹⁵ Kassa város a XVII. században Bethlentől bérelt pénzverési jogot évi 56.000 forintért.¹⁶

Abban a korban a pénz vásárló értéke igen nagy volt. Ennek okai voltak, egyrészt hogy az arany, ezüst még Amerika fölfedezése előtt a föld gyomrában volt; másrészt a pénzkészlet legnagyobb része holt tőkeként hevert a palotákban, ötvösművek képében.¹⁷

Századunk embere szinte alig tud fogalmat alkotni arról a sokféle mértékről, melyek a középkorban használtak. Nem voltak abban a korban az egész országra kiterjedő megállapítások. Ahány város, annyi volt a mértékrendszer, mert a városok privilégiumaikban jogot kaptak a saját mértékük

¹¹ Fráter: I. m. 67. l.

¹² Danninger: I. m. 10. l.

¹³ Acsády Ignác: Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. században. Bp. 1889. 30. l.

¹⁴ Kerekes: Polg. társ. 198. l.

¹⁵ Ortway: I. m. II. k. 3. r. 198. l.

¹⁶ Kassa városi lev. 6239. sz.

¹⁷ Salamon: I. m. II. k. 454. l.

használatára. Pl. használatban volt nálunk a pozsonyi, kassai, budái, szepesi, gyulai stb. köből.¹⁸

Kassán a XVII. században a következő mértékek voltak leggyakrabban használatosak: Hosszmértékül a singet és rőföt használták. A sing 62 cm, a rőf 70—77 centiméternyi volt. Súlymértékek a font, lat, kő, nehezék, mázsa. A font $\frac{1}{2}$ kg, a lat $\frac{1}{3}$ font, a mázsa 100—120 kg. Urmértékek: itce, pint, köből, akó. Az itce 0.84 liter, 1 pint két itce, egy akó 32 pint.¹⁹ A borszállítás Kassáról az ú. n. kassai hordókban történt, amely 8 akós volt, míg az alföldi hordó 300 itcés.²⁰

Kölcsönért, mivel e korban bankok nem voltak, egyes vagyonos polgárokhoz kellett fordulni. Általános szokás volt akkor, a pénzkölcsön fejében a jószág, telek vagy ház elzálogosítása és ennek használata szolgált kamatul. Pl. 1529-ben Jánosi István Gergely Lőrinc házát kapja meg zálogul, hogy az adósságát szent Mihály napjáig megfizesse.²¹ A kitűzött idő elmulasztása esetén, a jószág, minden bírósági ítélet nélkül, a hitelezőre szállott át.²² A zálogot a hitelező néha újra elzálogosította. 1616-ban Zavareczky János atyja Csizmadia Mátyásnak zálogba adta 200 forintért a rátokai hegyen lévő szőlőjét. Ez pedig Debreceni János kassai lakosnak 250 forintért adta zálogba 12 évre. Addig, mint a sajátját használja, ha meg nem adja, ezután is.²³ A magánosok zálogot adtak Kassa város kamatra vett fel kölcsönt. Ugy látszik a szokásos kamat a 6% volt. Az 1628. évben Hoffmann György özvegyétől Kassa 1200 ezüst tallért és 1200 arany tallért kölcsönzött és 100 forint után 6 forint kamatot fizetett, esztendőről esztendőre.²⁴

A kereskedelmi élet fejlődésével, a polgárok egyre gyakrabban kénytelenek kölcsönt felvenni s mivel az első hitelin-

¹⁸ Csizmadia: I. m. 77. l.

¹⁹ Kerekes: Polg. társ. 197. l.

²⁰ Szádeczky Lajos: Iparfejlődés és a céhek története Magyarországon. Bp. 1913. I. kötet. 124. l.

²¹ Protocollum Inhibitionum ab anno 1529 usque 1535. Kassa városi levéltár. 16. sz.

²² Kautz Gyula: A nemzetgazdasági eszmék fejlődése, története és befolyása a közviszonyokra Magyarországon. Pest. 1868.

²³ Kassa városi levélt. 5646 sz.

²⁴ Kerekes: A hitel állapota Kassán a XVI. században. Századok, 1911. 714 l.

téztek csak a XIX. század elején alakultak meg, addig gyakran nagy uszorakamatokat fizetnek. Egyedül a városi tanács siet a bajbajutottak segítségére és az uszorásokat üldözőbe veszi.

Ipar.

Az iparágak kialakulása Kassán.

Kassa lakossága az iparban éppúgy, mint a kereskedelemben már korán kitűnt; szinte azt lehet mondani, hogy az ipari szervezettség dolgában, az összes hazai városokat fölülmúlta. Ebben a korban nem a gyáripár szolgáltatta az ipari készítményeket, hanem minden mester saját házában dolgozott a segédek segítségével. Az egy iparágat űző mesterek érdekeik védelmére céhekbe tömörültek. Kassa ipari fejlettségére enged következtetni az, hogy a legrégebb magyar céhlevél a kassai szűcsöké, amely 1307-ből való.¹ A XIV. századtól kezdve számos iparág virágzott Kassán, bár a céhlevelük sok esetben csak későbbi időből maradt ránk. Ennek bizonyítására például megemlítem, hogy a kassai levéltárban őrzött okmányok 1394-től 1400-ig tizennégy kassai ötvösmester nevét említik. A XV. században folytonosan emelkedett a számuk és ezek a kassai ötvösök emelték művészi színvonalra, a nemes fémek feldolgozását; nemcsak kassai, hanem világviszonylatban is. Királyi udvarok, székesegyházak remekai kerülnek ki kezeik alól. Zsigmond király is kassai ötvösök által készítette királyi asztalára az ezüst tálakat. Ezek ellenére, céhlevelünk csak egy 1600-as évi átiratban maradt ránk.² Találkozunk a levéltári feljegyzésekben, néha sokkal korábban, egyes iparágakkal, még céhlevelük megjelenése előtt. Ezek leginkább más céh kebelébe tartoztak. Amikor azonban az egyes iparágakkal foglalkozók már nagyon elszaporodtak, rendszerint külön céhlevelet kaptak. Nagyor régi céhlevelük volt a takácsoknak, amely 1481-ből maradt ránk magyar nyelven, bizonyítva ezen iparosok magyarságát. E mesterség azonban már sokkal régebben űzetett Kassán.

¹ Szádeczky: I. m. 32. l.

² Mihálik József: A kassai ötvösművészet története, Várm. monogr. 1896. 165. l.

Zsigmond ugyanis már 1419-ben kizárólagos jogot adott Kassa városának a parket-gyártásra és eladásra. „Egyedül Kassán, sehol másutt az országunk területén — mondja a nevezetes oklevél —, ne készítessék, tartassék és adassék el parket és senki, akár kereskedő, akár pedig más állású egyéniség, ne merészeljen külföldi parketet bárhonnan az országunkba hozni, vagy pedig innét kivinni, Kassa város bírása és esküdt polgárai beleegyezése nélkül és akarjuk továbbá, határozzuk és rendeljük, hogy a parketkészítés mesterségét űzők, bárhol tartózkodnak is királyságunk területén, akár nemesek, akár más birtokos egyéniségek földjén, akár pedig városunkban és szabad községekben, névszerint Bártfán, kivétel nélkül Kassára vonuljanak vagyonaikkal és parket mesterség űzéséhez minden szükségesekkel együtt: mesterségüket a jövőben sehol másutt mint Kassán gyakorolják.”³ Hogy miért éppen Kassát tüntette ki a király ezen kiváltsággal, ennek magyarázatát a város helyrajzi viszonyaiban kell keresnünk. A királynak ugyanis külkereskedelmi célkitűzései voltak, amidőn Kassát ez iparág űzésének monopóliumával ruházta fel. Magyar szövet kivitelét, sem a Német-birodalomba, sem Olaszországba, sem Konstantinápoly felé nem remélhettük, hanem egyedül észak felé. Ennek keresztülvitelére Kassát találta legalkalmasabbnak.⁴ Később más városok elragadják Kassának e jogát és 1481-ben, mint már említettem, a kassai parketszövők közönséges takácsok szabályai alatt élnek.

Kassa, úgy az iparcikkek minőségével, mint a céhek kialakulásának idejével, bármely hazai várossal vetekszik. Kolozsvárott az első céh 1367-ben alakult, a szücsöké. Kolozsvár második legrégebbi céhe, a mészárosoké, amely az 1422. évben alakult.⁵

Pozsony város 1376-iki legelső ismert céhszabályzata: a pékek, mészárosok és a cipészek társulatával foglalkozik. A szabók részére 1411-ben készült céhszabály. A többieké még később.⁶

³ Kassa nyilv. levélt. Nro. 19168. sz.

⁴ Wenzel Gusztáv: Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén. Pest, 1871. 7. l.

⁵ Jakab Elek: Kolozsvár története. Buda, 1870. I. k. 410. l.

⁶ Király: I. m. 136. l.

A XV. században, a céhek nagyrésze Kassán már megalakult. A magyar szabók céhe is e században már megvolt, de céhlevelük csak 1621-ből való. A csizmadiáké 1526-ból, magyar nyelvű; jegyzőkönyvét is magyarul írták. Az 1459. évből való az erszénygyártók németnyelvű céhszabályzata; 1459-ből a kerékgyártóké, akik akkor még az esztergályos és asztalos céhhel közös céhet alkottak.⁷

A fent említetteken kívül Kassán számos különleges iparág volt, amellyel készítőik nagy hírnevet szereztek a városnak. Ruganyos, fedett díszkocsik gyártásában is remekelt a kassai céh a XVI. században olyannyira, hogy Hippolit a fényűzéséről híres püspök is itt szokta kocsijait rendelni s Olaszországba szállíttatni. Ezek az ezüstös és aranyozott remek kocsik nagyon alkalmasak voltak díszfelvonulásra.⁸ A XVI. században az órásmesterség is már nagyban dívott Kassán. Különös büszkeségei voltak a városnak a titkos szerkezetű, zenélő, művésziesen készült órák, amelyek megtekintésére messze vidékről idejöttek az érdeklődők. Ebben az időtájtban óragyártók telepednek le a városban. Az 1508. évben például Reyssner Albert órás kap Kassán polgárságot.⁹ Az órajavítás árára egy alábbi adat vet világot. Kassa városa 1535-ben¹⁰ 5 forintot fizet Bartos mesternek órajavításért; ami bizony szép összeg volt e korban. Híresek voltak a kassai puskakészítők s ágyúöntők. Különösen nagy volt a híre Kassán Lúders nevű királyi ágyúöntőnek a XVII. század közepén.¹¹ A bognár ipart a virágzó borkereskedelem tette nagyon fontos iparaggá. Oly nagy volt a hordók kereslete a XVII. század elején: hogy a város bognárai sokszor nem tudták a bő szüret utáni hordószükségletet kielégíteni, hanem kénytelenek voltak a felsőmagyarországi városok bognárainak segítségét igénybe venni.¹²

Bár a céhek szervezete már a XV. században tökéletesen ki volt fejlődve, az igazi virágkorát a kassai céhélet csak a XVII. században érte el. Már a XVI. század közepén 27 kü-

⁷ Deil Jenő és Szabó Endre: Ipar és kereskedelem Kassán. Kassa. 1896. Várm. Monogr. 232. l.

⁸ Századok 1872. 376. l.

⁹ Jantsits: I. m. 49. l.

¹⁰ Magy. Gazd.-Tört. Szemle. XI. évf. 68. l.

¹¹ Horváth: I. m. 28. l.

¹² Szádeczky: I. m. 124. l.

lönféle ipart űztek Kassán.¹³ Ez a szám a következő század folyamán jelentékenyen megszaporodott. Egy XVII. századbeli kassai céhszabályzat a következő céhekről számol be: mészáros, szűcs, szabó, cipész, szíjgyártó, aranyműves, vas-észtergályos, timár, asztalos, kádár, bodnár, kardcsináló, csizmadia, fazekas, rézműves, kerékgyártó és esztergályos, kékgyártó, kannagyártó, bőrfestők, kalapos, takács, molnár, kötélverő, sebész, nyereggyártó, kőműves, üvegyártó, gombkötő, esztergályos, könyvkötő, pék, cukrász, mézeskalácsos és viaszöntő.

A céhlevelek nyelve váltakozik a magyar, latin és német nyelv között. Több céh levelében kétnyelvű részek vannak, magyar-latin, magyar-német, vagy német-latin nyelven.¹⁴ A XVII. században, több kutató általános megállapítása szerint, Kassán mintegy 50 céh volt, amelyek iparosai a lakosság minden szükségletét ellátták.

A kassai iparoscéhek szervezete.

A középkori város gazdaságpolitikájának egyik lényeges eleme volt a céhszervezet. Hazánkban a céhszervezet megszervezése csak a XIV. század második felében ölt határozottabb formákat.¹ A céhek azért létesültek, hogy az azonos iparágat űzők gazdasági érdekeit megvédjék. Ezért csak annyi tagot vett fel a társaság maga köré, amennyi Kassa és vidéke szükségleteinek megfelelt. Ez a zártkörű munkarendszer már a XIII. század óta általánossá vált városainkban. Szigorú fegyelem, amelynek megszemélyesítői az elöljárók voltak, tartotta össze a tagokat. A céh tagjai a mesterek, legények és az inasok csoportjába tartoztak. Vezetők a céhmesterek voltak. A vezetők száma, egy vagy kettő, de néha négy is. Kassán négy céhmester állt a szabók, csizmadiák, kovácsok, szűcsök élén, a XVII. sz.-ban. Az elsőt főcéhmesternek nevezték. A legtöbb céh élén úgy országosan, mint Kassán, egy céhmester állott, akit évenként a céh

¹³ Berlász Jenő: Ipar és kereskedelem. Magyar Művelődéstörténet. Bp. 1939. III. k. 198. l.

¹⁴ Articuli Ceharum Cassoviensium. Kassa városi levéltár 2468. sz.

¹ Paulinyi Oszkár: Ipar, kereskedelem. Magyar Művelődéstörténet. Bp. 1939. II. k. 180. l.

napján választották. Megválasztása után, a városbíró előtt esküit tartozott tenni. A céhmester volt a céh vezetője, érdekeinek védője. A gyűlést ő hívta össze legalább negyedévenként; a gyűléseken ő elnökölt. Feladata volt még a mesterek munkáinak megvizsgálása. Kassán addig nem vihették a munkákat a vásárra, amíg a céhmester meg nem nézte azokat. Később ezt a munkát a mívlátómesterek végezték. Kifelé a céhmester képviselte a céhet s a mesteremberek peresügyeinek ő volt az elsőfokú bírója. A céhmesternél volt a céhláda, a céhlevél s a jegyzőkönyvek. A céhmesteren kívül tisztséget viseltek a céhben: az atyamester, mívlátómester, ifjúmester. Atyamester, a legények társaságának elnöke, a legények ládájának őrzője; a vándorló legényeknek ő adott munkát. A két mívlátómester vizsgálta meg időközönként a munkát, különösen a vásárok előtt. Az ifjúmester, vagyis akit legutóbb vettek fel a céhbe, különféle szolgálatokat teljesített. Az inasok fogadása és felszabadítása a céhmester előtt történt. Inast 10—12 éves korban fogadtak fel, 3—8 évre, amely idő céhenként és városonként különbözött. Kassai iparosoknak csak azt vették fel, aki törvényes házasságból származott és a szerződésnél két kezes jót állt érte.² A céhláda-ba is kellett bizonyos összeget fizetni. (Kassán 48 pénzt). Az inas feltétlen engedelmességgel tartozott a mesternek és a legényeknek. A megfelelő évek letelte után a mestere felszabadította az inast és ellátta ruhával, némi költséggel, az áldomást is ő fizette. A legények kötelességeit is szigorúan előírták. A mostani szokáshoz képest túl hosszú volt a legények napi munkaideje. Az ország legtöbb városában, a céh szabályok szerint reggel 2-től este 9 óráig kötelező volt a legény mesterének dolgozni. Vagyis 19 órás volt a napi munkaidő.³ Egy kissé emberségesebb volt az állapot a kassai könyvkötőknél, hol a legény nyáron négy órakor kelt és este kilenc óráig dolgozott; télen azonban reggeli három órától este tíz óráig tartozott munkálkodni. Méltán megérdemlik e kor iparosai a teljes elismerésünket, mert kétségtelenül ők voltak a legtöbbet dolgozó osztály századokon keresztül. A le-

² Szentpéteri Imre: Nemesi és polgári életforma. Magyar Művelődéstörténet, Bp. 1939. II. k. 324. l.

³ Hetényi János: Honi városaink befolyásáról nemzetünk kifejlődésére és esinosulására. Buda 1841. 37. l.

gények fizetése nagyon szerény volt. Kassán pl. a XVII. században a gömbkötő legények heti bére 48, a csizmadiáké 25 pénz; az erszénygyártók évi bére 25 forint volt.⁴ A legény, ha vándorló éveit, lehetőleg külföldön, eltöltötte, mesterré avatását kérhette. Ennek legfőbb feltétele az volt, hogy meghatározott idő alatt remek mestermunkát készítsen és mesterébédet adjon, amelynek ételeit előre megszabták. A remekelést, a kassai céhszabályok már a XV. században megkövetelték. Az erszénykészítők 1459-ben 4 darab, a szíjgyártók 1450-ben 5 darab remeket készítettek. A lakatosok (1461) egy jól záró hat pántos lakatot, a kocsigyártók (1571) egy kocsit, az óragyártók egy órát, mely mind a derék órákat, s mind a fertályokat ütötte, sőt a holdnak a járását is mutatta.⁵ Csak az így fölvetett mesternek volt joga készítményeit árulni, legényt és inast tartani. A céh gondoskodott anyagi jólétéről. Elszegényedni senkit sem engedtek. Az özvegyeket, árvákat támogatták. A beteget pénzzel segítették és virrasztót rendeltek mellé. A céhek kötelessége volt a város védelmére is. Egy 1557. évből való feljegyzésből tudjuk, hogy Kassán minden céhnek volt egy bástyája, amelyet háború esetén védelmeznie kellett.⁶ Ugyancsak megvolt a beosztása minden céhnek tűzvész esetére is. A mészárosok fejszékkel, a vargák bőrvédrekkkel, a lakatosok horgokkal stb. tartoztak a tűzhöz sietni.⁷

A kassai céhek joghatósága kiterjedt az abaúji, sőt sárosi, zempléni, kisebb városokra is. A kassai főcéhek látják el céhlevéllel szepsi város összes céheit, a kis-szebeni gömbkötőket, szikszói asztalosokat, gönczi bodnárokat, csizmadiákat, szabókat, a rimaszombati takácsokat, a beregszászi, nagymihályi, rozsnyói s több város, legtöbb céheit.⁸

A városi tanács és a céhek szoros együttműködésben éltek. A céhek tagjai ugyanis egyúttal vezetői állásokat is viseltek, a városi tanácsban. A városi tanács felügyeletet gyakorolt a céhek fölött és minden eshetőség mellett érvényesí-

⁴ Szádeczky: I. m. 218. l.

⁵ Szádeczky: I. m. 222. l.

⁶ Wick Béla: Kassa története és műemlékei. Kassa, 1941. 280. l.

⁷ Kemény Lajos: Tűzoltásunk multjából. Kassa város titkos lev. 1627. — Történelmi közlemények Abauj-Torna vármegyére és Kassa multjából. Kassa, 1911. 118 l.

⁸ Tóth Lőrinc: A kassai céhekről. Kassa, 1883. 90. l.

tette a saját igazságos akaratát. A tanács megvédte a tagot a céhekkel szemben is. Kassán is a tanács többször engedélyezi a céh akarata ellenére is, egyes polgároknak a céhbe való felvételét.⁹

Kassán is — mint általában az országban — Nagy Lajos 1376. évi szabályzata óta, számíthatjuk a céhrendszer okszerűbb alakba öntését.¹⁰ E fenti rendelet, az iparosokat társulatokba való tömörülésre kötelezte. A későbbi királyaink szabályozták a céhek életét. A francia forradalom, 1779-ben eltörölte a céheket. Magyarországon még száz évig élt a céh. Kassán az 1885. évben felállították a céhek helyébe az ipartársulatot.¹¹ Ezzel végleg lezárult a céhek sok évszázados működése és helyet adott egy új intézménynek, hogy ez a megváltozott igények szerint megfelelően gondoskodjék, az iparral kapcsolatos ügyekről.

A kassai iparosmunkák árszabályai.

Az ipari termelés biztosítása és a készítmények zavartalan elárúsíthatása, szükségessé tették az árak szabályozását. Ezt a munkát az uralkodók, országgyűlések, városok és a céhek végezték. Erdélyben az 1627-iki fejedelmi és az 1642-iki szász limitáció szabályozza az árakat. Addig a magyar országgyűlések nem sokat gondoltak az iparral és ezt a munkát rábízták a városokra és céhekre. Kassa város élt is ezzel a jogával. Fennmaradt már az 1307. évből egy árúszabályzat a város levéltárában. Ez elrendeli például, hogy czobolybőrből való bundát egy fél márka ezüstért készítsenek.¹ Rendszeres és pontos árúszabályozást azonban csak a XVII. sz.-ban találunk. Kitűnik e lajstromokból, hogy az árak végleges megállapítása a kassai bírónak és a városi tanácsnak volt a feladata. A végrehajtás pedig az illető mesterség céhének a kötelessége volt. Itt felsorolok néhány iparágat,

⁹ Kerekes: A kassai iparos céhek életéből (1650—56.) Ip. Olv. 1907. évf. 9—10. sz. 49. l.

¹⁰ Fessler Jochan: Die Geschichte der Ungern. Leipzig 1815. III. k. 1051. l.

¹¹ Wich Béla: Kassa története és műemlékei. Kassa, 1941. 294. l.

¹ Tört. Tár 1889. évf. 180. l. közölte Kemény Lajos.

amelyek fontosabb készítményeiket a XVII. sz.-ban a következő szabott áron adták.

Kőműves céh árszabása: Egy sing fal fundamentumának felrakásáért, ölitől 75 dénár, — 4 öl fal bevakolása és meszelése 1 forint, — 1 nagy kémény felrakása 60 forint stb.

Szíjgyártók árszabása: Egy erdélyi formára készült fék 20 forint, — 1 szekeresfék 2 forint, — huszárnyeregbe készült legjobb szíj ára 80 forint.²

Asztalosok árszabása. Egy 12 személyre való asztal csináltatási ára 3 forint 50 dénár, — egy fehér hosszú karszék 75 dénár, — egy zöld festett hosszú karszék 1 forint 20 dénár, — egy fehér egyes karszék 36 dénár, — két személyre való fehér ággy 2 forint 50 dénár, — zöldre festett fogas 25 dénár, — fekete koporsó 2 forint 50 dénár.

Bodnárok árszabása: 1 kád ára 3 forint 50 dénár, — kassai hordó 80 dénár, — egy hordó kölcsönzési díja 6 dénár, — egy kádra való abroncs felütése 10 dénár.

Erszénygyártók árszabása: 1 női erszény 15 dénár, 1 férfi 8 dénár.

Fazekasok árszabása: 1 iccés mézes korsó 2 dénár, — 4 iccés fazék 3 dénár, — 40 vagy 50 iccés kétfülű fazék ára 30 dénár.

Mészárosok árszabása. A juhbőr párja 1 forint 6 dénár, — 1 borjúbőr 35 dénár, — tehénhús libra 2½ dénár, disznóhús libra 5 dénár, juhhús libra 2½ dénár, 1 sültkolbász 6 dénár.

Kovácsok árszabása. 1 Furman szekér vasalása 9 forint, — 1 kerék vasalása 90 dénár, — első tengely vasalása rudastól 1 forint, — hátsó tengely vasalása rudastól 75 dénár, — egy kapa csináltatás 36 dénár.

Szabók árszabása: 1 bélelt mente varrása 2 forint 25 dénár, — bélelt dolmány 75 dénár, — nadrág 20 dénár.

Lakat és puskagyártók árszabása: 1 kengyel-vas 1 forint, — 1 csizmapatkolás 10 dénár, — 1 jó puska 8 forint, — 1 bányai puska 6 forint, — 1 puskatisztítás 25 dénár, — 1 ajtókulcs 20 dénár, — 1 nagy lakat 1 forint 50 dénár.

Páncél és fegyvergyártók árszabása: 1 kisebb páncél,

² Kemény Lajos: Kassai szíjgyártó céh 1627-i árszabása. M. G. T. Sz. 1900. 368. 1.

amely 5 hétig készül 6 forint, — páncélkesztyű 2 forint, —
1 öregszemű pécél 3 forint.³

A pénznek vásárló értéke e korban (XVI. és XVII. században) legalább tízszer⁴ nagyobb volt, mint ma. Minden pénzösszeg, amely említettik, így értendő.

³ Kemény Lajos: Kassai céhek árszabásai a XVII. századból. M. G. T. Sz. 1901. 27—39. l.

⁴ Acsády Ignác: Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. században. Bp. 1889. 40. l.

Mezőgazdaság.

A XVI. és XVII. században még nem volt oly éles a munkamegosztás, mint napjainkban. A város kereskedő és iparos polgársága ugyanis a városi foglalkozáson kívül, mezőgazdálkodást is folytatott. Az iparosoknak és kereskedőknek Kassa környékén birtokaik voltak, amelyeket cselédekkel műveltettek, sőt mivel az akkori kezdetleges ipari és kereskedelmi élet nem foglalta le minden idejüket, ők maguk is igen tevékenyen résztvettek a gazdasági munkában. Különösen a szüreti és aratási munkáknál szorgoskodtak nagyon úgy a mesterek, mint a legények.

Nemcsak a polgárok, hanem maguk a városok és így Kassa is, a legrégebb időtől arra törekedtek, hogy minél nagyobb földbirtokot szerezzenek. A környező vidéket a nemesektől elhódítani törekedtek.¹ A földbirtokszerzés azért is volt olyan fontos, mert az országgyűlésen csak azt a várost ismerték el teljes jogúnak, amely földesúr is volt.²

Kassa elsőnek szerzi meg jobbágyfalvai közül Alsó- és Felső-Tókést (1313); Miszlokát, Téhányt (1397), Kavecsányt (1423.) A város állandó újabb birtokokkal gyarapodott és pedig: 1459-ben Arany-Ida, 1466-ban Garadna, 1479-ben Szebenye, 1480-ban Kalsa,³ 1491-ben Vécse, 1508-ban Forró, később Kassaujfalu, Kassa-Béla, stb. falvakat vette birtokába.⁴ A város amint főleg a lengyel kereskedelemről gazdagodott, újabb és újabb falvakat vett meg birtokául. Ezzel a növekedő lakosságának tápláló vidéket, s a különféle városi munkák elvégzésére munkaerőt biztosított. A város és

¹ Mályusz Elemér: Geschichte des Bürgertums in Ungarn Stuttgart. é. n. 376. l.

² Jászai Pál: A sz. kir. városok szavazatjoga az országgyűlésen.

³ Kemény Lajos: Kassa története, Magy. várm. monogr. I. k. 45. l.

⁴ Wick: I. m. 235. l.

környéke tehát egy gazdasági egységet alkotott, amelyben a város iparának és kereskedelmének az volt a rendeltetése, hogy szállítsa a környéknek a szükséges cikkeket, a vidék pedig táplálja a várost.

Már az 1300-as évektől vannak Kassának jobbágyfalvai. Az 1400-as évek végén 26 jobbágyfalva volt a városnak.⁵ Később több falu fölszabadul s bár mindig voltak újabb szerzemények, de úgylátszik a számuk nem volt azokkal arányban. Az 1700-as években ugyanis, Schvarzenbach-feljegyzései szerint, Kassának a következő 18 jobbágyfalva volt: Forró, Garadna, Szebenye, Tehány, Baska, Kavecsán, Szakalya, Arany-Ida, Miszlóka, Alsó-Tőkés, Felső-Tőkés, Szilvás-Ujfalu, Kalsa, Radács, Berki, Berzenke, Dobrova.⁶ Az előző időben szintén possessiók (jobbágyfalvak) voltak még a következő falvak is, de már ekkor megszűntek azok lenni: Boldogkeő, (csak 1462—1464-ig és ezenkívül nagyon rövid ideig), Sebes, Ruszka, Torna, Szikszó, Széplak, Apáthi, Kis-Ida, Bukórz, Czécze, Nádasd, Peklen, Buják, Miscellanca.⁷

Kassa ezeknek a falvaknak éppoly hűbérura volt, mint a nemesek az ő jobbágyfalvaiknak. Igyekezett is a város ezeket a falvakat minél jobban kihasználni; súlyos terheket rótt rájuk. A jobbágyok kötelesek voltak a város földjeit megművelni, fát vágni és befuvarozni. Saját termésükből dézsmát adtak, fogatokat adtak. A legsúlyosabb teherként nehezedett a jobbágy vállaira a közmunka.⁸ A város falai építésénél dolgoztak, a vársáncait, a város utcáit tisztogatták stb. Adót fizettek. Így Miszlóka 190, Arany-Ida 119, Alsó-Tőkés 164, Béla 300, Hámor 170, Szokolya 190, Tehány 270, Kavecsány 650, Rusin 100, Szent István 140 forintot.⁹

Kassa nemcsak megadóztatta a falvakat, hanem a kocs-

⁵ Kerekes: Polg. társ. 23. l.

⁶ Schvarzenbach: Tabularium metropolitanae in superiori hungariae regiae ac liberae civitatis Cassoviensis. Arhivi Tomus 94. l. Kassa városi levéltár.

⁷ Schvarzenbach: Possessorium olim regiae ac liberae civitatis Cassoviensis nunc juris alieni donationes et statutione, bonorum et iurium possessionariorum continens. Arhivi Tomus. Pars tertia. Kassa városi levéltár.

⁸ Aczádý Ignác: A jobbágyadózás 1577—97-ben. Bp. 1893. 129. l.

⁹ Kassa város 1723 évi számadáskönyve. Városi levéltár.

matartás, szeszfőzés, mézsárszéknnyítás, malomtartás is a város joga volt. A falvaknak ezeket bérbeadva, természetesen fokozta jövedelmét. Mislókaiaknak a sörfőzést is megengedte a város azzal a kikötéssel, hogy a város szükségletére is főzzenek. A miszlókaiak nagyon is megfeleltek ennek az óhajnak. Mivel jó sört főztek, megengedik nekik, hogy minden polgár egy-két hordóval behozhat a saját használatára.¹⁰ Nagy teher volt a jobbágyfalvakra a hadibeszállásolás is. Hol a vármegye, hol a királyi, hol egyéb hadak nyomorgatták őket.¹¹

Azonban nemcsak a falvaknak voltak kötelezettségeik a várossal szemben, hanem a város is a szolgáltatásokért a legkülönbözőbb kedvezményeket nyújtotta a falvaknak. Terményeiket a város piacára hozhatták eladni, amire a város különben igényt is tartott, mert nélkülük el sem lehetett volna. A kavecsányiaknak szabad volt pl. vágni a város fáját, meszet égethettek, a városban szabadon kereskedhettek stb. A miszlókaiak a város erdejében makkoltathatták sertéseiket; a fazekasok a fazekakat, az asszonyok a kalácsokat hordhatták a kassai piacra. A miszlókaiak a saját használatukra szőhettek.¹² Szükség esetén a falusiakat is felhasználták a város védelmében. A város falai tehát nekik is menedéket nyújtottak. Kassa általában a jobbágyok minden ügyét felkarolta, akik meg minden bajukban a városhoz fordultak segítségért. A város volt az egyházak kegyura, ő erősítette meg a papokat hivatalukban. Gyakran hozzájárul a város a falvak templomainak felépítési költségeihez. Gyakran kéri a falvak az adó- és a terhek csökkentését, hivatkozva az őket ért különféle csapásokra, tűzvészre, töröksarcra, katonai rombolásokra stb. Így 1630-ban a kavecsányiak könyörögnek a városhoz, mivel 30 házuk leégett. A város felmenti őket a közmunkától, elengedi részben adójukat és ezenkívül minden gazdának a fölsegítésére 5—5 köböl búzát ad.

A jobbágyok közül többen bekívánkoztak a városba. Kassa be is fogadta őket és mint szolgát, napszámost alkalmazta, a külvárosban lakhattak. Néha polgárjogot is adott jobbágyainak, de ebben mértéket tartani igyekezett, mert a

¹⁰ Kerekes: Polg. társ. 23. l.

¹¹ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 50. l.

¹² Kerekes: Régi városi gazdálkodás, 51. l.

birtokokon szükség volt a jobbágy munkaerőre. Például Onda Andrászt felszabadítják a jobbágyságból és polgárjogot is adnak neki, 25 forintért.¹³ A falvak igazgatását a gróftiszt végezte. Ő intézte el a jobbágyok ügyeit vagy terjesztette a tanács elé. De minden jobbágyfalunak magának is volt bírája.¹⁴ és egyéb vezető embere, kiket a falu ügyeinek megbeszélése végett a tanács sokszor behívott a városba. A jobbágyfalvak szűkebbkörű önkormányzattal rendelkeztek.

A szőlőgazdálkodás

A török által megszállt részen a szőlőtermelés, a Korán ismert törvénye miatt megakadt. Az elmenekült szőlőtermelők Kassa környékén telepedtek le tömegesen. Ezt az is előmozdította, hogy a háborús pusztításoktól a szőlőművelés szenvedett aránylag a legkevesebbet, mert a meredek, hegyes vidékeket a pusztító hadak is elkerülni igyekeztek. A szőlőtermelés fellendülését mutatja az is, hogy az aszubort is a XVII. században kezdték szűzni.¹

Kassa polgárainak nagy gondjuk volt a földművelés mellett a szőlőgazdálkodásra is. Minden tehetősebb iparos és kereskedő igyekezett a város környékén vagy esetleg a távoli vidéken szőlőt venni. Sok kassai polgárnak volt szőlője a Hegyalján. Például Garay Ferencnek a tokaji hegyen. Az újonnan beépített szőlőktől, a város elengedi a dézsmát, 10 néha még több évre is.²

Nemcsak a polgárok, hanem a város is jelentős szőlőtulajdonos. Valamikor a Kassa környéki hegyeken, főleg Várhegyen, Rozálián, Vöröshegyen voltak a városnak szöllei. A XVII. sz.-ban már Abaujszánton, Szikszon, Hegyalján, Tályán és Tokajon vannak a város nagy szőlőbirtokai. A város a szőlőiben termelt borhoz még nagy mennyiségben vásárolt is. Pl. 1625-ben Kalmár János 60 hordó bort ad el a városnak 1145 forintért.³ Az így összegyűjtött bort a beszedett

¹³ Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 51. l.

¹⁴ Urbarium Pagorum Liberae ac Regiae Civitatis Cassoviensis. Kassa városi lev. 2430. sz.

¹ Körömy Árpád: Közállapotaink a XVI. században. Bp. 1904. 69. l.

² Kerekes: Régi városi gazdálkodás. 64 l.

³ Kassa városi lev. 6094 sz.

dézsma borral együtt, nagyban eladta, vagy kicsinyben kimérte. Az 1612. évben, mint a feljegyzések mutatják, Szepesi város tanácsa vett 1800 forintért bort.⁴ Voltak a városnak borkimérő helyiségei is, amelyeket sokszor bérbeadta a polgároknak. A polgároknak is általában megengedi a bor behozatalát és kimérését. A nemesek azonban csak asztali szükségletükre hozhattak be a bort a városba.

A szőlő megművelése, napszámosok, kerülők fizetése, nagy kiadást okozott a városnak. Ehhez járultak még az előre nem látható elemi csapások. Így történhetett meg, hogy egyes években különösen később a XVII. sz. elején ráfizetett a város. Kassa város szántói szőlőiben például 1735-ben, 110½ hordó bort szüreteltek. A kiadás 1608 forint 04 dénárt tett ki. A bor hordójáért átlag 10 forintot kaptak. Tehát több mint 500 forintot fizettek rá.⁵ A szőlőtermelés és borgazdálkodás, minden részletéről rendelkezett a város. Az 1622. évben még azt is megszabják, hogy hány abroncsot verjenek a hordókra. („Ezután minden alföldi fára 8 abroncsot üsse nek” nem 6-t, mint eddig.⁶) Minden évben többször is, a városi tanács megszabja a borárakat. Egy icce ára 6—18 dénár közt volt. Az ó bor ára kb. egyharmaddal több, mint az újboré. A borkészlet minden ccéjéiől a bortisztek tartoznak számot adni.⁷

Régi szokása volt a városnak, hogy nagyobb ünnepek alkalmával, tisztviselőinek bort adott ajándékba. Az 1678. év húsvétjára 144 iccét osztott el, a város.⁸

A kivétel e korban szinte kizárólag Lengyelország felé bonyolódott le⁹, ahol két magyar borkereskedőtelep volt: Duklán és Jászlóban. Az itt élő magyarok hazai törvények szerint éltek és ügyes-bajos dolgaikban az anyavároshoz (Kassához) fordultak, védelemért.¹⁰

⁴ Kassa városi nyilv. lev. 5459. sz.

⁵ Szádeczky: I. m. 124. l.

⁶ Kemény Lajos: Kassa város szőlőtermése és kiadása 1734—47-ig. M. G. T. Sz. 1899. évf. 197. l.

⁷ Tanácsülési jegyzőkönyv töredék 1688. évből, Kassa városi lev. 2381 sz.

⁸ Tört. Közl. Kassa. 1910. 239. l.

⁹ Salamon: I. m. 456. l.

¹⁰ Két magyar borkereskedő-telep Lengyelországban a XVII. sz.-ban. M. G. T. Sz. 1899. 182. l.

Árszabások a gazdasági életben.

Jellemző Kassa város gazdasági életének fejlettségére, hogy nemcsak a kézművesek árúinál és munkájánál, hanem a gazdasági élet minden terén szabott árakkal találkozunk. A mezőgazdaságnál napszám, az állattenyésztésnél hús, a szőlőművelésnél napibér, bor stb. árszabások voltak. Tájékozásul szolgál itt néhány adat.

Napszámbérek: 1630-ban aratóknak 9 dénár, s étel-ital, — kévekötőknek 12 dénár, — szakmányban aratóknak 1 kötéltől földtől 1 forint 50, hús libra (font) 6, kenyér 2.

Szőlőmunkások bére: Homlitó, kapás, karóverő 18 dénár. Ganajhordó, kötöző 12 dénár.¹

Húszárszabások: 1 font tehén, borjú, bárányhús 3—3 dénár, — 1 font disznóhús 6 dénár, — 1 tyúk 21 dénár, — egy pár csirke 21 dénár, — 1 nyúl 34 dénár, — 1 lúd 27 dénár stb.

Borárok: Óbor iccéje 18, az újé 12 dénár.

Ilyen bérmeghatározást találunk az összes évekből, bár egy-két év alatt szinte semmi áralakulás nem mutatkozik. Sokszor még évtizedek múlva is változatlanul ugyanazon árak vannak érvényben, de azért minden évben újra kiadták az új árszabást, amely azonban legtöbbször az előző éveinek tökéletes másolata volt. Ezen végzéseket nyilvánosan kifüggesztették, ami a szélein lévő lyukakból is látható. Sem többet, sem kevesebbet nem volt szabad adni. Aki megszegte a rendeletet, 10 forint büntetést fizetett.²

¹ Munkabérek megállapítása. Ipar. Olvtár. 1909. 4. szám. 47.
1. Kemény Lajos: XVII. századbeli napszámbérek. M. G. T. Sz. 1897. évf. 482. l.

² Kassa város nyilvános levéltára. 19470 sz.

TARTALOMJEGYZÉK.

Felhasznált források és irodalom. — — — — —	3
Kassa gazdasági jelenősége a középkorban és az újkor elején.	9
A városjog. — — — — —	12
Felvétel a polgárok közé. — — — — —	23
A város bevételei. — — — — —	27
A város kiadásai. — — — — —	36
Kereskedelem.	
A kassai kereskedelem kifejlődése. — — — — —	43
Kereskedők társasága. — — — — —	45
A kereskedelem akadályai általában. — — — — —	47
A kereskedelmi utak. — — — — —	49
Vámok, harmincad és árúmegállítójog. — — — — —	51
Kassa hazai összeköttetései. — — — — —	56
Magyar-lengyel kereskedelmi kapcsolatok. — — — — —	57
Kassa kereskedelme nyugattal. — — — — —	60
Behozatali és kiviteli cikkei. — — — — —	61
Vásárok. — — — — —	64
A kassai piac. — — — — —	66
Ipar.	
Az iparágak kialakulása Kassán. — — — — —	72
A kassai iparoscéhek szervezete. — — — — —	75
A kassai iparosmunkák és készítmények árszabásai. — — — — —	78
Mezőgazdálkodás.	
Jobbágyfalvak. — — — — —	81
Szőlőgazdálkodás. — — — — —	84
Árszabások a gazdasági életben. — — — — —	86

XB 143765

			\$		20860
--	--	--	----	--	-------

**Értekezések a M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem
Magyar Történelmi Intézetéből.**

1. *Hanzó Lajos*: Az erdélyi szász önkormányzat kialakulása, Szeged, 1941.
2. *Dr. Takáts Endre*: Gróf Nádasdy László csanádi püspök (1662—1729), Szeged, 1943.
3. *Padányi Viktor*: Széchenyi kultúrája, Szeged, 1943.
4. *Ladomérszky Pál*: Kassai gazdaságpolitikája a török hódoltság korában, Szeged, 1943.